

Pozdrowienie ze STANISŁAWOWA

22.12.37

Lezek Kochan

zuz skocz

e
poc
ie
ybl

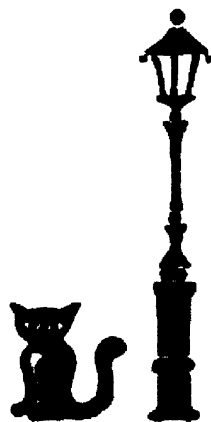
Наталія Храбатин
Олег Гречаник
Тарас Яковин

**Івано-Франківськ
у плині часу**

o
sta
zgnal
ski!
zenia
uszy

zpr
mowca, wystąpiły na ko-

*Наталія Храбатин
Олег Тречаник
Тарас Яковин*

ІВАНО-ФРАНКІВСЬК У ПЛІНІ ЧАСУ

*Івано-Франківськ
Місто НВ
2013*

УДК 94(477.86) «1919–1939»
ББК 63.3 (4 УКР)6
X 88

Науковий редактор:

Михайло Паньків – кандидат історичних наук, доцент Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, заслужений працівник культури України.

Рецензенти:

Микола Геник – кандидат історичних наук, доцент Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника;

Надія Рега – старший науковий співробітник Івано-Франківського краєзнавчого музею.

Храбатин Н., Гречаник О., Яковин Т.

X 88 Івано-Франківськ у плині часу. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2013. – 104 с.

ISBN 978-966-428-246-5

Увазі читача пропонується тематичний збірник «Івано-Франківськ у плині часу», в якому поєднано: «Станиславівські цікавинки» краєзнавця Наталії Храбатин – розповідь-колаж про побут, духовне, культурно-мистецьке життя Станиславова та цікаві випадки, які відбувалися у місті в 20–30-х роках ХХ століття, «Зупинені миті історії старого Станиславова» – листівки із збірки івано-франківського колекціонера Олега Гречаника та художні фотографії сучасного Івано-Франківська Тараса Яковина.

УДК 94(477.86) «1919–1939»
ББК 63.3 (4 УКР)6

ISBN 978-966-428-246-5

© Наталія Храбатин, 2013
© Олег Гречаник, 2013
© Тарас Яковин, 2013

Summary / Anotacia / Аннотація

A symposium «Ivano-Frankivsk in a course of time» is being actually proposed to a reader. The book contains «Curiosities of Stanislaviv» written by local lore student Natalia Khrabatyn – a story-collage about way of life, spiritual and cultural life of Stanislaviv and the interesting events taking place in the 20–30s of the 20th century; «Stopped moments of the history of old Stanislaviv» – photos taken from the collection of Oleh Hrechanyk, an Ivano-Frankivsk collector, as well as artistic photos of modern Ivano-Frankivsk, made by Taras Yakovyn.

Uwagze czytelnika proponujemy tematyczna zbiorke «Iwano-Frankiivsk w plynie czasu», w ktorej sa polonczone: «Stanislawowskie ciekawostki» krajeznawcy Nataliji Chrabatyn – zebrane opowiadania o bycie, duchowym i kulturalnym trybie zycia Stanislawowa; zajmujace wypadki, co odbywaly sie w miescie w 20–30-ch rokach XX wieku i «Wstrzy mane chwili historii starego Stanislawowa» – posztowki z zebrania iwano-frankiivskiego kolekcjonera Olega Greczanyka i artystyczne fotografie wspolczesnego Iwano-Frankiivska roboty Tarasa Jakowyna.

Вниманию читателя предлагается тематический сборник «Ивано-Франковск на волнах времени», объединяющий: «Станиславовские интересенки» краеведа Наталии Хрбатин – рассказ-коллаж о быте, духовной, культурной жизни Станиславова и интересных случаях, которые происходили в городе в 20–30-х годах XX века; «Остановленные мгновения истории старого Станиславова» – открытки из коллекции ивано-франковского коллекционера Олега Гречаника и художественные фотографии современного Ивано-Франковска работы Тараса Яковина.

Наші автори

Наїталія Крабатин

— член Національної спілки краєзнавців України, закінчила історичний факультет та аспірантуру Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника. Працювала в Івано-Франківському краєзнавчому музеї, навчальних та наукових закладах. У доробку понад 20 наукових праць у фахових історичних виданнях, біля 100 краєзнавчих статей у часописі «Галицький кореспондент». Співавторка радіо- та телепередач.

E-mail: historyal@mail.ru

Олег Тречаник

— колекціонер, більше 15 років збирає старовинні матеріали, які пов'язані з історією міста. Найбільше зосередив увагу на листівках і фотографіях старого Станіслава. На сьогоднішній день в колекції більше 1500 екземплярів старих листівок та фотографій. Готує до друку каталог листівок 1897–1944 років. Працює психологом у школі.

E-mail: stanislawow97@rambler.ru

Тарас Яковин

— фотокореспондент, член Національної спілки фотохудожників України з 1993 року. Працював фотографом в США та країнах Західної Європи, автор персональних фотовиставок у рідному місті, брав участь у міжнародних фотовиставках. Автор та співавтор фотокниг.

E-mail: fototaras@ukr.net

Internet page: www.fototaras.wordpress.com

**Видання здійснене за фінансової підтримки
Івано-Франківської міської ради**

*Також автори висловлюють найщирішу подяку
за фінансове сприяння у виданні збірника
депутатам Івано-Франківської міської ради
**Чорноусу Володимирі Ярославовичу
Бережанському Тарасу Володимировичу
Гасимову Ріяфету Садиг огли
Микулі Роману Васильовичу***

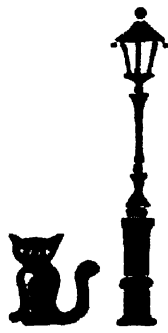
*Генеральному директору
ТОВ «Прикарпатський торговий дім»
Сухорєбському Ярославу Олеговичу*

*Особлива подяка
викладачі Івано-Франківського музучилища
імені Дениса Січинського, музикознавцю
Максим'юк Галині Ярославівні*

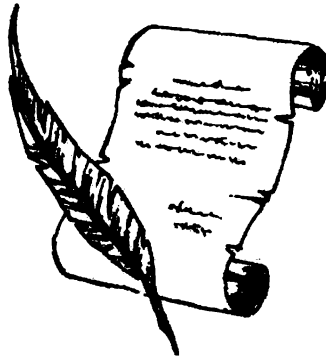

Зміст

<i>Храбатин Наталія</i>	
Станиславівські цікавинки	9
Від авторки	10
Замість передмови:	
історична довідка	12
статистичний інформатор	13
Найбільша Святиня Граду Діви	17
Станиславів буденний	25
Станиславів святковий	32
Станиславів мистецький	51
Станиславівські трафунки	60
Станиславівці сміються (<i>галицькі жарти першої третини XX століття</i>)	70
Замість післямови – додатки	72
Зупинені миті історії старого Станиславова	
Листівки з колекції Олега Гречаника	73
Сучасний Івано-Франківськ	
Художні фотографії Тараса Яковина	87-102

Наталія Храбатин

СТАНИСЛАВІВСЬКІ ЦІКАВИНКИ

*Ах, у цьому маленькому місті,
Де принцеси живуть і невдахи,
Де на башточках – воронів знахи,
А на панночках – шудки плямисті...
(Ю. Андрихович. Містечко)*

Віг авторки

Я безнадійно урбанізована людина. Будівлі заміняють мені гори, звивини вулиць – річки, стародавня бруківка – зелені галявини. Мій городець – кімнатні рослини, а вся моя домашня худоба – киця Ліза, якій, на задрість усім тваринам світу, дозволено геть усе. У мене немає близької родини на селі. Моя любов до міста є щира, адже це – мій єдиний життєвий простір, без якого я себе не уявляю, а тому сподіваюсь добром прислужитись йому.

Все своє дотеперішнє життя я прожила у пам'ятках архітектури – спочатку у польському будинку, згодом – у австрійському, все у старій частині міста. А тому, згідно з марксистсько-ленінською теорією, буття в історичних будинках породило історичну свідомість: ніким, крім історика, я апріорі не могла стати. (Ось і гумор у мене історичний!).

Історія Івано-Франківська (Станиславова) увійшла в моє життя ще із студентських років, згодом у поле наукової зацікавленості потрапив період 20–30-х років ХХ століття. Потрапив – і я загубилася у ньому, часом настільки, що і повертатися назад у сьогодення не хочеться. Тому саме такими є хронологічні рамки дослідження, хоч інколи я звертаюсь до інших періодів історії, якщо вони органічно вписуються в розповідь.

Мета скромного доробку – розповідь-колаж про побут, духовне, культурно-мистецьке життя Станиславова та цікаві випадки, які відбувалися у місті.

Особисте прохання до читачів – з відкритим серцем прочитати перший розділ книги, як і належить мешканцям та симпатикам міста, відданого під опіку Матері Божій Ласкавій Станиславівській.

Робота написана за матеріалами тогочасних періодичних видань, спогадів, але також використані розвідки наших знаних краєзнавців М. Голо-

ватою, М. Паньківа, П. Арсенича, У. Головчанської, мистецтвознавців Л. Ничай, І. Дейчаківської, Р. Затварської та ін.

Запропоноване видання – праця не академічна. Це не підручник з історії України чи краєзнавства, не дослідження соціально-економічної та суспільно-політичної ситуацій, які давно гідно висвітлені істориками. Це, швидше, вилита на папері ледь вловима ностальгія за тими часами, які мені стали знайомі, а тому я в значній мірі співпереживаю їх. Мене вражає шире і жертовне прагнення тогочасних галичан прислужитися громадському благу.

Мій герой – станиславівський міщанин, байдуже чи ремісник, чи адвокат, українець, чи поляк, чи єврей, якому судилося жити в нелегкі часи геополітичного перекроювання Європи, а він продовжував працювати, любити, дбати за родину, місто, край, коли веселився, а коли – сумував і ще не знав, що тільки загоївши рани від однієї війни, потрапить у страшне горнило Другої світової.

Ілюстрації до книги знайдені у галицькій періодиці міжвоєнного періоду, а також надані івано-франківським колекціонером Олегом Гречаником, який зібрав більше 1500 фотографій та листівок старого Станиславова.

Фотографії коронації чудотворної ікони Матері Божої Ласкавої Станиславівської – з архівів о. Володимира Вінтоніва та завідувача відділом реставрації Івано-Франківського краєзнавчого музею, автора копії чудотворного образу Валерія Твердохліба.

Сподіваюся, що художнє оформлення книги принесе читачеві сподівану естетичну насолоду, тим більше, що це дебют випускниці Косівського інституту прикладного та декоративного мистецтва Львівської національної академії мистецтв – молодої, але у творчості вже витонченої та зворушливої художниці-графіка Анни Рибкіної.

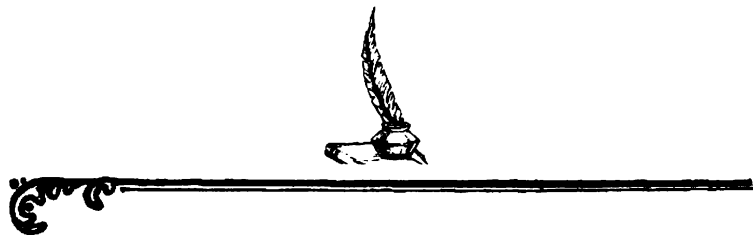
Назви польською мовою наведені польською абеткою без специфічно польських літер та діакритичних знаків.

Не можу не висловити щиру вдячність за допомогу у доборі матеріалу працівникам Державного архіву Івано-Франківської області, бібліотекарям відділу краєзнавства Івано-Франківської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. І. Франка і, звичайно ж, науковцям Івано-Франківського краєзнавчого музею.

Якщо читач відпочине, гортаючи книжку – моя праця вже не марна.

А всі Ваші зауваження чекає за Інтернет-адресою: historyal@mail.ru

Наталія Храбатин

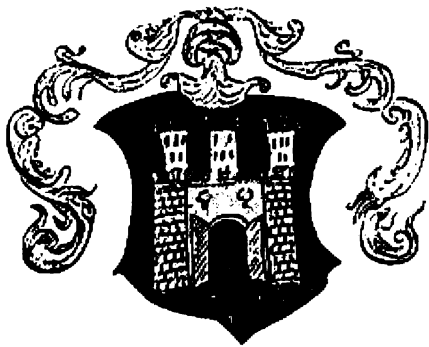

Замість передмови

Історична довідка

Івано-Франківськ – обласний центр Івано-Франківської області, один з найбільших економічних і культурних центрів на південному заході України. Населення міста складає близько 243,9 тис. осіб, територія становить 3,89 тис. га.

Місто Івано-Франківськ від заснування 1662 року до 1772 року і з 1918 року до 1939 року (польські періоди) мало назву Станиславів, з 1772 року до 1918 року (австрійський період) – Станіслав. З 1939 року радянською владою було повернуто назву Станіслав, а 9 листопада 1962 року з нагоди 300-річчя місто було перейменовано у Івано-Франківськ – в пошану видатного українського письменника Івана Франка, життя якого було нерозривно пов'язане з Прикарпаттям.

Перший герб Станиславова

Дата заснування міста точно не визначена, тому час отримання у 1662 році магдебурзького права вважається офіційною датою заснування міста.

У 1654 році краківський воєвода і великий коронний гетьман Станіслав Потоцький викупив землі у заможної родини Жечковських з метою спорудження тут фортеці для захисту від набігів кримських татар для своєї резиденції на галицькій землі.

Син магната Андрій Потоцький видав привілей про надання поселенню магдебурзького права і назвав місто «Станиславів» на честь свого сина чи, може, батька.

Статистичний інформатор

Згідно з австрійським адміністративним поділом 1867 року Станіслав був повітовим староством, а у 20-30-ті рр. ХХ ст. місто стало воеводським центром Речі Посполитої з налагодженим побутом, бурхливим культурно-мистецьким життям. До нього у 1925 році були приєднані приміські села Княгинин-Гірка та Княгинин-Колонія. Територія міста одразу ж зросла в 5 разів і в 1930 році становила 2227 га [1].

Населення міста складало: у 1900 році – 30,4 тис. чол., у 1913 р. – 34, 1 тис. чол., у 1921 р. – 44, 7 тис. чол., у 1937 р. – 60, 3 тис. чол. [2].

На початок ХХ ст. у місті побудовано 1966 будинків, до 1921 року їх кількість зросла до 4475, а у 1935 році їх стало 5861. На середину 1930-х років газове чи електричне освітлення було у 2475 будинках, каналізація підведена до 1300 будинків, водопровід – до 225 будинків [3]. Почалося асфальтування вулиць.

Згідно з Інформатором міста Станиславова на 1929 рік, в місті працювали 14 банків і фінансових організацій, 8 аптек, 5 друкарень, 2 лазні, 3 автозаправки, стоянки для авто («самоходів») та кінного транспорту, 6 перукарень, 7 фотоательє. Мало місто 4 готелі, популярними були кав'ярні «Пасаж», «Варшава», «Уніон», «Метрополь», до послуг горожан було 11 ресторанів, кінотеатри «Уранія», «Олімпія», «Варшава», «Беллона», «Казино» та «Тон», 4 казино [4].

В місті працювала бібліотека з фондом у 30000 книг, приватні книгозбірні. З дев'яти міських книгарень, єдина українська працювала по вул. Собеського, 20 – тепер вул. Січових Стрільців.

На кінець 30-х рр. ХХ ст. в Станиславові працювало 3 приватні початкові школи (2 – українські, 1 – польська), 12 початкових публічних шкіл з польською мовою викладання і 1 двомовна школа на Княгинині, 2 польські фахові школи та загалом 10 гімназій та загальноосвітніх ліцеїв.

В міжвоєнний період у місті виходило багато різнопланових періодичних видань, найпопулярнішими з яких були українські «Станиславівські Вісті», «Вістник Станиславівської єпархії», польська «Кур'єр Станиславовський» («Kurjer Stanislawowski»), єврейські «Дер Морген», «Голос Станиславівський» (на польській мові), «Новий час», «Тиждень» та ін.

З 1928 року приймав відвідувачів регіональний музей Покуття.

Пишалося місто своїми театрами: українським стаціонарним театром ім. І. Тобілевича, польським стаціонарним театром О. Фредри (з 1928 року – театр ім. С. Монюшка, з 1935 року – Воеводський подольсько-покутський театр), діяло також два аматорські єврейські театри.

На 1932 рік у місті працювало 1565 торговельних фірм [5]. З них польським купцям належало 127, українським – 55, єврейським – 1383 [6].

Цікавою є таблиця, що знайомить з кількістю станиславівських майстрів в різних видах ремесел з урахуванням національної приналежності, станом на 1934 рік:

Вид ремесла	Поляки	Українці	Євреї	Інші	Разом
Боднарі	2		1		3
Бляхарі	5	3	35		43
Халявники			7		7
Теслі	2	2			4
Кондитери	5	1	8		14
Капелюшники			9		9
Шапкарі			7		7
Фотографи	3		8		11
Перукарі	4	1	76		81
Гравери			4		4
Настроювачі роялів	2			1	3
Каменярі	1		4		5
Колодії	3	3	1		7
Кошикарі	1	1	4	1	7
Котлярі	2	1	3		6
Ковалі	9	7			16
Кравці, кравчині	19	7	191		217
Кушнірі	1	1	18		20
Лакувальники	4	1	8		13
Малярі	4	3	22		29
Масарі (ковбасники)	40	20			60
Пекарі		3	41		44
Поворозники			1		1
Римарі			6		6
Різьбярі	1				1
Різники			109		109
Слюсарі	18	3	17	1	39
Столярі	16	12	54		82
Щіткарі			5		5
Шевці	20	16	76		112
Склярі			12		12
Шпалерники	4		10		14
Кахлярі	6	3	2		11
Токарі			3		3
Годинникарі, золотарі			29		29
Мулярі	10	2	6		18
Мосяжники			6		6
Разом	184	91	789	3	1067

[7].

У міжвоєнному часі в Станиславові діяло 18 підприємств, на яких працювало 950 робітників. Найбільшими підприємствами були: паровозоремонтний завод, електростанція, газовий завод, нафтоперегінний завод Габера, ватна фабрика Мендельсона, шкіряний завод Маргошеса, спиртовий завод Лібермана, фабрика «Локарно» [8].

В 1934 році до послуг горожан було більше 90 лікарів (разом із дантистами), з них тільки 11 українців, 26 поляків, 59 євреїв; дантистів – 28, з них 1 українець, 2 поляки, 25 євреїв. Інженерів було 23, з них 10 поляків, 13 євреїв [9].

Юридичною практикою в 1934 році займалися 108 адвокатів, з яких тільки 14 – українців, 8 – поляків, 86 – євреїв [10].

Щороку в Станиславові відбувалися великі ярмарки: 15 лютого, 29 березня, 13 вересня, 4 грудня, а кожного четверга – торги [11].

У 1929 році в місті налічувалося 660 телефонних абонентів.

В Станиславові на 1937 рік діяло біля 42 українських громадських організацій [12], найпопулярнішими з яких були: «Просвіта», «Рідна школа», «Союз українок», «Сільський господар», «Соколи», «Пласт», «Січ», «Луг», «Каменярі» та ін.

Серед польського міщанства були популярними організації «Gwiazda» («Зірка»), «Коло міщанське», «Товариство ремісників ім. Яна Кілінського», «Католицьке народне товариство ім. Св. Йосифа», «Союз польських міщан» та ін. [13].

Багаточисельними були єврейські організації: релігійно-просвітницькі «Духовний центр», «Гордоні», «Менора», жіноча організація «Рахель», товариства, які сприяли у переселенні в Святу Землю – «Допомога», «Організація для заселення Святої Землі», музично-драматичне товариство «Гольдфаден», соціальні організації «Відвідування хворих», каса допомоги «Агавас Хесед», сирітський будинок Сабіни Гальперн та ін. Єврейські ремісники були об'єднані в організацію, у яку входило до 20% працюючих [14].

На початок ХХ століття німецьке населення складало 0,5% від усіх мешканців Станиславова. Німецька громада міста заснувала кірху, школу, гімназію, будинки для сиріт, читальні, крамниці, майстерні. Напередодні Другої світової війни станиславівські німці були вимушені виїхати до Німеччини.

1. Арсенич П. Шлях крізь століття / П. Арсенич // Комсомольський прапор. – 1987. – 29 серпня.

2. Головатий М. Етюди старого Станиславова / М. Головатий. – Івано-Франківськ: «Лілея НВ», 2007. – С. 144.

3. Історія міст і сіл Української РСР: Івано-Франківська область. – К., 1971. – С. 64.

4. Informator miasta Stanislawowa. – Stanislawow, 1929. – S. 31–94.

5. Мій рідний край – Прикарпаття. – Івано-Франківськ: Плай, 2000. – С. 101.
6. *Квасневський Т.* Сучасне польське міщанство / Т. Квасневський // Пам'ятна книга міщанства польського в Станиславові 1868–1934: За ред. д-ра Юзефа Зілінського. – Станиславів, 1935. – С. 56.
7. Там само. – С. 53.
8. *Арсенич П.* Шлях крізь століття / П. Арсенич // Комсомольський прапор. – 1987. – 29 серпня.
9. *Квасневський Т.* Сучасне польське міщанство. – С. 56.
10. Там само.
11. Ілюстрований народний календар Просвіти на 1908 рік. – Львів, 1907. – С. 51.
12. Станиславівські Вісті. – 1937. – 27 червня.
13. Пам'ятна книга польського міщанства в Станіславі 1868–1934. За ред. д-ра Юзефа Зелінського. – Станіслав, 1935. – 198 с.
14. Місця землі Ізраїлевої: Пам'ятна книга Станиславова. – Єрусалим, 1952. – С. 189.

Найбільша Святиня Траду Діви

Тепер мало хто знає, що Станиславів в минулі часи був відомий як Град Діви. Свою другу назву місто отримало від найбільшої святині – чудотворної ікони Матері Божої Ласкавої Станиславівської, копії відомої Ченстоховської Богородиці. Станиславів два століття був знаним відпустовим містом, куди приїздили прочани з усієї Європи. Хто не мав можливості здійснити паломництво до Ченстоховської Мадонни, той йшов до Станиславова поклонитися чудотворному образу Матері Божої Ласкавої Станиславівської і його надії здійснювалися.

Час створення святині – кінець XVII – початок XVIII ст. За переказами, ікону написав 70-річний іконописець Даниїл для секретаря станиславівської вірменської гміни Донінга (в польській мові – Домініка) [1]. Саме Донінг (Домінік) першим побачив сльози на обличчі Богоматері і ними зцілив хворі очі. Ікона була передана у вірменський костюл.

Надприродний характер сліз на образі Матері Божої підтвердила спеціально зібрана для цього комісія 22 серпня 1742 року. Рушник, яким витирали сльози на іконі став реліквією, яку виносили до віруючих спочатку тільки раз на рік 22 серпня, а згодом – щосуботи.

Великими були чуда і ласки, якими обдаровувала Матір Божа вірних, тому і була названа Ласкавою.

Сумний лик Матері Божої інколи під час богослужіння, коли співали «Будь благословенна», наповнювався радістю і починав усміхатися. Під час Божественної Літургії в Задушний день 2 листопада 1742 року, яку відправляв о. Яків Манугевич, в час євхаристійного канону, відбулася зміна кольору ікони – вона наповнилася дивним блакитним світлом, яке набувало форми променистих зірок. Після цього чуда, яке було задокументоване, лампадка перед іконою почала самозапалюватися [2].

Вже скоро маленька церква не змогла вміщати всіх паломників і постало питання про побудову нової більшої церкви.

28 травня 1743 року у фундамент храму був закладений наріжний камінь з різьбленим надписом: «Троєкратно Благословенній Найсвятішій

*Вірменська церква на поч. ХХ ст.
Фрагмент листівки з колекції Олега Гречаника*

Богородиці камінь, місто й душу разом під дівичі ступні». 20 жовтня 1763 року під дзвони, салют гармат та радісні пісні ікона Матері Божої Ласкавої була урочисто внесена в храм, який отримав назву Марії Панни Ласкавої [3].

Ікона була вкладена у срібну раму і накрита позолоченою ризою. Обабіч ікони розміщувалися вітрини з срібними та золотими вотами – подякою за здійснене чудо зцілення. Воти виливалися у формі тієї частини тіла, яка була зцілена, наприклад, у формі ока, руки чи інших.

Протягом 1742–1763 років парох вірменського костьолу о. Яків Манугевич зареєстру-

вав 33 великі чуда, здійснені після молитви до чудотворної ікони.

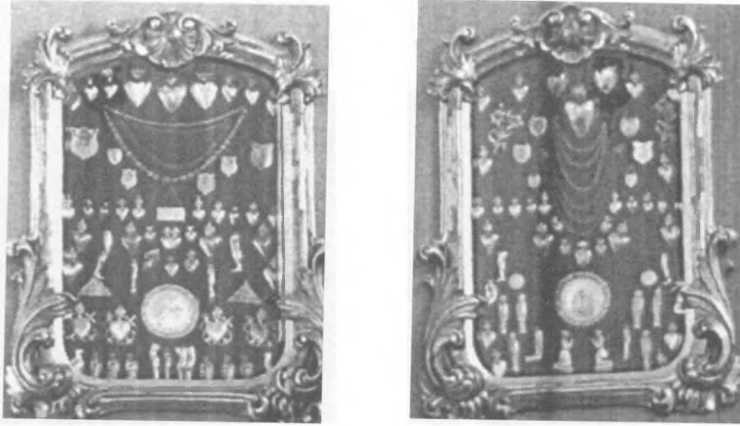
В 1777 році Папа Пій VI надав повний відпуст для віруючих трьох католицьких обрядів (римо-католицького, греко-католицького та вірменського), які в річницю внесення ікони в церкву 20 жовтня будуть молитися перед іконою. Бажаючих помолитися Матері Божій було так багато, що за один день всі не встигали потрапити у костьол. Парафіяльний відпуст був продовжений до трьох днів Папою Пієм IX в 1870 році [4].

Під час «мармулядової пожежі» в 1868 році образ частково обгорів, але був винесений з палаючого костьолу вірянами. Свою цікаву назву пожежа отримала тому, що розпочалася на подвір'ї, де господиня варила повидло (мармуляду).

В час між світовими війнами за ініціативи о. Францішека Комусевича проходила підготовка до надання папського коронаційного декрету чудотворному образу. 15 липня 1935 року єпископ Йосип Теодорович підтвердив виконання всіх необхідних формальностей. Єпископи від трьох католицьких обрядів підписали прохання про коронацію. Книга підписів містила 9000 підписів священиків, монахів та представників громадськості.

В цей час відбулася ґрунтовна реставрація ікони, були усунені сліди від пожежі та виготовлена пишна коронаційна риза, багато оздоблена коштов-

ним камінням. На 1936 рік обабіч ікони у 23 вітринах містилося 738 вот. При цьому слід врахувати, що до цього часу воти підпадали під контрибуції, здійснені австрійською владою в 1806–1807 та в 1809–1810 роках, а також російською владою під час окупації в роки Першої світової війни.

Срібні та золочені воти в вітринах

В листопаді 1936 року Папа Пій XI видав коронаційний декрет.

Урочиста коронація була призначена на неділю, 30 травня 1937 року.

Напередодні коронації, в п'ятницю, 21 травня, розпочався 9-денний піст. Священики не встигали приймати сповідь від віруючих. В четвер, 27 травня, розпочався «трідіум» – служба в трьох католицьких обрядах, який тривав три дні. Спочатку Літургію у вірменському обряді відправив о. мітрат Діонізій Кастанович. На наступний день Літургія була пишно відправлена в греко-католицькому обряді єпископом Іваном Лятишевським з асистен-турою та хором. В суботу, 28 травня, понтифікальну суму в латинському обряді відбув єпископ Євгеніуш Базяк.

30 травня розпочалися урочистості. З тієї причини, що розміри вірменського костюлу були замалі для такої кількості присутніх, Служба почалася о 5 годині ранку на площі Падеревського (тепер майдан Шептицького) перед Латинською Колегією. О 8 годині відбулася величава процесія з чудотворним образом Матері Божої Ласкавої через місто вулицями: Вірменською, 3-го Мая, Сапіжинською, Гославського, Собеського, Голуховського (тепер вулицями: Мельничука, Грушевського, Незалежності, Вітовського, Січових Стрільців, Чорновола) на стадіон за парком. Урочистий похід тривав дві години. Преосвященний Ординарій Григорій Хомишин прибув безпосередньо на акт коронації чудотворної ікони. В 10-й годині відбулося урочисте проголошення декрету коронаційного на латинській та польській мовах. Золоті посвячені корони на чудотворний образ зложив архієпископ Теодорович [5]. Після посвячення корони відбулася понтифікаційна сума, яку відпра-

вив Примас Август Гльонд. Проповідь виголосив римо-католицький єпископ Францішек Лісовський.

Після Служби процесія рушила назад до вірменського костьолу, де торжество було завершено відспівуванням гімну «Тебе, Бога, хвалим». Ввечері о 18 годині відбулася вечірня Служба з проповіддю у вірменському костьолі [6].

Урочистий похід із чудотворною іконою

Для всіх учасників коронації був наданий триденний повний відпуст, і дійсно, всі три дні вірменський костьол був переповнений вірними [7].

Станиславівська коронація чудотворної ікони Матері Божої Ласкавої була однією з найпишніших європейських подій у міжвоєнному періоді.

Місто в час коронації набуло надзвичайно урочистого вигляду. Вздовж вулиць, якими проходила процесія, були встановлені 12-метрові колони, на які прикріплювалися 7-метрові прапори національні, ватиканські та місцеві. Меншими прапорами були прикрашені електричні та газові ліхтарі. На перехресті вулиць Вірменської та 3-го Мая (тепер – вул. Мельничука та Грушевського) була споруджена перша тріумфальна арка, оздоблена прапорами та зеленню. Друга менша арка прикрашала вулицю Мосціцького (тепер – вул. Низова). Площа за парком, де пройшло проголошення коронаційного декрету і польова служба, також була прикрашена 12-метровими колонами з прапорами. Вражали декором і будинки горожан, увінчані зеленню та квітами. Прапори майоріли по одній лінії на рівні другого поверху. Ввечері Ратуша і вірменський костьол освітлювалися рефлекторами.

Оздоблення міста до коронації

До послуг прочан повсюдно були встановлені пункти продажу пам'яток з коронації [8].

Коронаційний хід по вул. 3 Мая (тепер – вул. Грушевського)

Успіх коронації забезпечувала злагоджена робота координаційного комітету, в який ввійшли міські духовні та світські достойники.

Комітет створив окремі групи, кожна з яких відповідала за певну ділянку роботи.

Квартирно-інформаційна група своїм завданням мала приготування квартир (нічлігів) спільних та окремих для паломників. Також силами цієї групи були організовані два інформаційні пункти для приїжджих: на вокзалі та на вул. Камінського (тепер – вул. Івана Франка).

Санітарна група організувала два стаціонарні пункти надання першої медичної допомоги та підготувала 10 мобільних медичних патрулів.

Група декораційна чудово справилася з оздобленням міста до коронації.

Мистецька група займалася підготовкою хору для виступу під час коронації.

Пропагандистська група організувала інформування громадськості про програму урочистостей в пресі, на радіо і навіть був створений невеликий кінорепортаж із коронації.

Залізнична група координувала рух поїздів, якими прибували прочани. Заслугою цієї групи було створення спеціальної залізничної лінії та впровадження знижок на квитки для паломників.

Залізничний вокзал Станиславова у дні коронації чудотворного образу

Духовенство, яке прибувало, зустрічала і розміщала репрезантаційна група, яка також забезпечувала достойників автомобілями [9].

З коронації велася радіотрансляція, а також це величаве дійство знімалося на кіноплівку, яка, на жаль, не збереглася.

Після закінчення Другої світової війни у 1946 році радянські власті виселяли поляків з міста. Був вимушений виїхати у Польщу і парох вірменської церкви о. Казимир Філіп'як, який організував вивезення чудотворної ікони, врятувавши її від конфіскації, чи навіть знищення. Ікону о. Філіп'як заховав,

а представникам радянської влади пояснив, що святиня ніби знаходиться на фронтоні фасаду вірменського костюлу, тобто вказав на копію, виготовлену до коронації. Цікаво, що багато віруючих міста дотепер вважають, що чудотворною є саме ікона на фасаді вірменської церкви. Сам священник вивіз церковні цінності у чотирьох вагонах, проте чудотворного образу серед них не було. Ікона Матері Божої Ласкавої Станиславівської за проханням пароха була таємно вивезена до Польщі вірменським подружжям у візку з подвійним дном. Більше десяти років чудотворний образ мандрував з о. Філіп'яком по Польщі, зберігався у родинній капличці священника і тільки в 1958 році був перевезений у Гданськ, де на той час проживало багато вихідців з Галичини [10]. Так ікона опинилася у гданському напівзруйнованому після війни костюлі святих Петра і Павла [11].

Отець Філіп'як в 1990-х роках прагнув повернути чудотворну ікону Матері Божої Ласкавої в Івано-Франківськ, проте переговори не увінчалися успіхом. Помираючи, він сказав пророчі слова: «Господь сам подбає про своє». 10 вересня 2006 року відбудований гданський костел Петра і Павла був заново посвячений і 19 серпня 2007 року там відбулася урочиста інтронізація образу Матері Божої Ласкавої Станиславівської.

Стараннями о. Володимира Вінтоніва – душпастира Івано-Франківського хоспісу – 18–21 квітня 2010 року міська делегація перебувала в Гданську з метою освячення точної копії ікони Матері Божої Ласкавої Станиславівської, виконаної завідувачем відділом реставрації Івано-Франківського краєзнавчого музею Валерієм Твердохлібом.

25 квітня 2010 року відбулося урочисте внесення копії чудотворного образу до церкви святого Йоана Хрестителя в Івано-Франківську [12].

Господь сам подбав про своє.

Отець Володимир Вінтонів біля копії чудотворного образу в церкві Йоана Хрестителя

1. Wiekzejski Leszek. Ormianska kopia Czestoshowskiej Madonny / Leszek Wiekzejski // Leszek Wiekzejski. Stanislawow grod Rewery. – Wrocław, 1988. – S. 36.

2. Staniszewscy Malgorzata i Arek. Sanktuarium Matki Bozej Laskawej w kosciele Swietych Piotra I Pawla w Gdansk. / Malgorzata i Arek Staniszewscy. – Gdansk, 2009. – S. 7.

3. Матір Божа Ласкава Станиславівська. Що ти знаєш про найбільш чудотворну ікону нашого міста? – Вид. Івано-Франківського краєзнавчого музею. – Івано-Франківськ, 2010.

4. Ormianska kopia Czestoshowskiej Madonny. – S. 37.

5. Нова Зоря. – 1937. – 13 червня.

6. Program uroczystosci koronacyjnych // Kurjer Stanislawowski. – 1937. – 28 maja; Коронація ікони Матері Божої Ласкавої // Нова Зоря. – 1937. – 3 червня.

7. Коронація Чудотворного образу Матері Божої в Станиславові // Нова Зоря. – 13 червня. – 1937.

8. Dekoracja miasta w dniu koronacji // Kurjer Stanislawowski. – 1937. – 28 maja.; 1937. – 6 czerwca.

9. Jak pracowal Komitet Koronacyjny // Kurjer Stanislawowski. – 1937. – 6 czerwca; 1937. – 13 czerwca.

10. Голомідова Х. Чудотворна ікона Матері Божої Ласкавої Станиславівської [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.novazorya.if.ua.

11. Матір Божа Ласкава Станиславівська. Що ти знаєш про найбільш чудотворну ікону нашого міста?

12. Там само.

Станіславів буденний

Станіславівська міська управа. На підставі Громадського закону 1862 року та Крайового статуту про міське самоврядування 1866 року міська влада Станіслава складалася з міської ради під проводом бурмістра, як керівного і контрольного чинника, і магістрату, як виконавчого органу міського самоврядування. До компетенції магістрату належали організація і контроль за всіма аспектами життя міста: громадське майно, шкільництво, дороги, санітарія, освітлення вулиць тощо.

Міська рада складалася з 36 членів і 18 їх заступників. Членів ради обирали безпосередньо три виборчі кола на термін 6 років. Виборче право було обмеженим, нерівним, безпосереднім, тасмним (у деяких випадках – відкритим) і непропорційним.

*Будинок повітового управління поч. XX ст. Площа Адама Міцкевича.
Листівка з колекції Олега Гречаника*

Право брати участь у виборах до самоврядних установ мали всі громадяни, які досягли 21 року. Право бути обраним членом ради мали громадяни, які досягли 25 років. Окрім вікового цензу, діяли ценз осідлості й майновий ценз.

*Печатка магістрату
Станіслава (XIX ст.)*

Бурмістра, його заступників і 5 асесорів рада вибирала з-поміж себе [1].

Отже, у Станіславі в австрійський період розміщувалися: осередки самоуправління повітового – повітова рада і виділ; міського – міська рада і магістрат та влада державна – староства з відділами, інспекціями, дирекціями та ін.

В часи польської адміністрації додалося ще і воєводське управління.

Такий стан міського самоврядування без статутних змін проіснував до часу, коли міська управа почала призначатися воєводським урядом, як пра-

вило, з самих поляків.

STANISŁAWÓW Województwo

*Будинок воєводського управління
(тепер – Будинок правосуддя, вул. Грюнвальдська, 11).
Листівка з колекції Олега Гречаника*

В 1934 році магістрат був перейменований у міську управу.

Міські та повітові власті дбали за чистоту в місті. Повітове староство видало спеціальне розпорядження, згідно з яким всі власники будинків зобов'язані підмити тротуар перед своїм будинком, а в літні місяці ще й скроплювати водою тротуар та половину проїжджої частини. За невиконання розпорядження недбалі власники сплачували штраф від 3 до 3000 злотих [2].

Навесні в Станиславові міським коштом висаджувалися саджанці дерев. Магістрат через газету «Кур'єр Станиславовський» (Kurjer Stanislawowski) звертався до городян з проханням берегти громадську власність і дбати про саджанці [3]. Якщо у 1918 році зелені насадження у місті займали 14 га, то у 1928 році їх площа зросла до 22 га [4].

Проводився в місті облік транспорту. Підлягали реєстрації не тільки автомобілі, але і велосипеди, які мусіли бути оподатковані і мати номерний знак [5].

В квітні 1925 року в Станиславові був розроблений план електрифікації міста [6]. В 1930-х рр. проходило поетапне асфальтування вулиць [7].

І, мабуть, міські власті таки добре справлялися з обов'язками, про що свідчать результати санітарних інспекцій міста. До прикладу, санітарний інспектор, який перевіряв стан міста в червні 1928 року, а саме: будинки для бездомних, міський парк, промислові підприємства, готель «Уніон», ресторан Naubenstoska, помешкання в центрі і на периферії, залишився задоволений озелененням вулиць, станом огорож та доріг [8].

Перейменування вулиць – не сучасна вигадка. Прейменовувалися вулиці і у Станиславові. Так, у червні 1937 року на засіданні міської ради було «охрещено» 22 нові вулиці та змінено назви 9 вулиць. Вулицю, бічну вулиці св. Михайла (тепер – вул. Нафтова) було названо вулицею Миколи Лисенка, а вулицю Піскозуба (тепер – вул. Вінницька) перейменовано на вулицю св. Володимира Великого. Таке перейменування викликало невдоволення серед польських міщан, які в основному населяли цю вулицю [9].

Заміщення вакантних посад. Читаючи в сучасних газетах повідомлення про оголошення чергового конкурсу на заміщення вакантних посад, часто і не здогадуємося, що такі ж конкурси проводилися в нашому місті і в минулому. Оголошення про заміщення вакантних посад в українських громадських організаціях розміщувалися в газеті «Станиславівські Вісті», а для державних, муніципальних органів та в різноманітні польські організації претендентів підшукували через «Kurjer Stanislawowski». Через польський крайовий орган оголошувалися конкурси на заміщення вакантних посад не тільки в місті, але і у воєводстві. Наприклад, 22 листопада 1925 року магістрат міста через польську крайову газету оголосив конкурс на посаду дрогомістра. Основною вимогою до кандидата була висока кваліфікація і добра фахова підготовка. Термін конкурсу – трохи більше місяця з дня оголошення [10]. А в тижневику «Станиславівські Вісті» від 20 червня 1937 року Рада Повітового Союзу гуртків «Рідної школи» оголосила конкурс на посаду виховательки («провідниці») дитячих садків. Кандидатки обов'язково повинні мати закінчену середню освіту. Для тих, хто не мав досвіду виховання дітей, проводилися 10-денні підготовчі курси [11].

Ще більші вимоги ставилися до кандидатів у банківські та фінансові установи: вік – не менше 24 років; хороше здоров'я; незаплямована репутація; закінчена 7-класна універсальна школа. Також потрібно було додати метрику, атестат про закінчення школи, довідку про проходження військової служби, свідоцтво гмінної приналежності, власноручно написану автобіографію. Довідка від лікаря вимагалася на розсуд установи [12].

Станиславівська реклама. Тривожила магістрат і, як би ми тепер назвали, зовнішня реклама. Міська влада застерігала від занадто яскравих фасадних рекламних вивісок та надписів, які не тільки псували естетичний вигляд міста, але і були протизаконними. Всі рекламні вивіски на будинках обов'язково повинні бути розглянуті у Технічному відділі магістрату і одержати дозвіл на встановлення [13].

А реклама у періодичних виданнях була дуже поширеною. Тогочасна реклама не мала теперішнього агресивного характеру і вражає своєю людяністю. Реклама – це чи не єдина сторона галицького життя, де не відчувалося національної конфронтації. І русинка з-під Коломиї, і краков'янка, і молода пані із Зеленої Гури – всі хвалять мило Jelen schicht!

РЕКЛАМА ПРАЛЬНОГО ПОРОШКУ «RADION»

(з газети «Kurjer Stanislawowski» за 1928 рік)

Панна Кася пере порошком «RADION», а тому:

*Panna Kasia
ma powodzenie!*

Mętu wybrać z potroć
wielu
Rzecz to wielkiej donio-
słości
Lecz kto RADION
ofiarował,
Ten dał dowód swej ma-
drości.

*Chroń
bieliznę!*

*Panna Kasia
jest wolna!*

Na spacerk pannę Kasję
Proszą dwaj panowie mło-
dzy
Obaj jednak są w obawie,
Że jej pranie znów orze-
sakoży.
„Pode-rzeka – czy, azis
mam
to mi RADION pierze-
sam.

*Chroń
ubranie!*

Панна Кася – заручена

Панна Кася виходить заміж

На жаль, не всяка реклама була добросовісною. Галицькі господині ще у ті часи на своїх руках добре відчули неякісне мило, яке викликало алергію. Поліція навіть була вимушена проводити спеціальне розслідування з цього приводу і дійшла висновку, що завдяки рекламі на ринок потрапило мило із шкідливими складниками. Власті через пресу попереджували господинь про недоброякісний товар [14].

Станиславів антиалкогольний. Українська громадськість Станиславова дбала не тільки про чистоту, але і про тишину і спокій у місті і, що значно важливіше, про репутацію українців. А спокій інколи порушувався, особливо у жовтні, коли тривав призов до війська. Новобранці сходилися з навколишніх сіл і напідпитку вешталися вулицями і зчиняли галас, викликаючи невдоволення міського населення. На бешкети новобранців навіть звернула увагу газета «Станиславівські Вісті», у якій читаємо: «Сей звичай дуже поганий, гідний лише диких народів, повинен раз на все устати (зникнути – Н. Х.). Не милий він для нас ще тим більше, що наші любі сусіди стараються дуже пильно підглянути слабі сторони наші, а відтак показують їх цілому світові, доказуючи, що ми народ некультурний» [15].

Громадськість Станиславова, особливо жінки, були противниками вживання алкогольних напоїв у громадських місцях та на забавах. Якщо на

мешканців міста можна було якось вплинути, то що ж було робити з селянами, які, приїжджаючи на ярмарки чи в кооперативи, обов'язково відвідували шинок! Проте членкині «Союзу українок» знайшли вихід. У 1933 році вони відкрили «чайню», в якій за частуванням селян гарячим напоєм, проводили бесіди, і ті уже до шинку не йшли. Згодом таку ж «чайню» відкрили і на ринку [16].

Цікавим є випадок, коли на Княгинені силами громадськості була закрита корчма Бауха, а на її місці побудований будинок читальні «Просвіти».

Український антиалкогольний та антинікотиновий рух у Галичині координувало Українське товариство «Відродження» з центром у Львові. В 1936 році це товариство нараховувало 15000 членів, які об'єдналися у 115 гуртків. Було видано 136200 примірників антиалкогольних видань, преса помістила 950 агітаційних статей. Була створена пересувна антиалкогольна виставка з 150 експонатів, яку ентузіасти тверезого способу життя провезли у 1937 році по всьому краю [17].

Антиалкогольна пропаганда об'єднувала українських і польських станіславівців. Силами польського міщанства у місті проводилися Тижні пропаганди тверезості, протягом яких у громадських місцях, у костьолах та, навіть і у приватних будинках читалися лекції про шкоду алкоголю. Антиалкогольні статті друкувалися і у міській газеті «Kurjer Stanislawowski» [18].

Популярними у Станиславові були найрізноманітніші **професійні курси**, навчання на яких допомогало багатьом в майбутньому влаштуватися на роботу. Наприклад, Народна організація жінок провела курс виготовлення капелюшків [19]. Союз українок проводив курси куховарства та ведення домашнього господарства, які були настільки популярними, що зазвичай чоловіки погоджувалися доглядати дітей, поки жінки займалися на курсах. При школі промисловій діяли тримісячні курси куховарства для підготовки домашніх робітниць, а також курси перукарів [20].

В Станиславові діяли єдині у Східній Галичині шоферські («самоходові») курси, які розміщувалися на вул. Кілінського, 11 (тепер – вул. Лепкого). За курс навчання приходилося платити до 170 злотих [21].

У пресі повідомлялося також про професійні курси у інших містах.

У Станиславові міжвоєнного періоду буденним стало **радіомовлення**. Починаючи з березня 1928 року, у газеті «Kurjer Stanislawowski» почали друкувати програму радіопередач Польського радіо Варшави. Радіопередачі транслювалися щодень, проте в різний час і мали різну тривалість, найдовше – у неділю. Транслювалися найновіші відомості з політичного, культурного, спортивного життя країни, передачі для жінок, пізнавальні лекції, концерти, драматичні постановки [22]. Радіоприймачі підлягали обов'язковій реєстрації і за них сплачували абонплату.

1. *Левицький О.* Управа міста Станиславова / *О. Левицький* // Альманах Станиславівської землі: Збірник матеріалів до історії Станиславова і станиславівщини. – Т. I. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1985. – С. 109–112.

2. Станиславівські Вісті. – 1937. – 19 вересня.

3. Kurjer Stanislawowski. – 1926. – 27 czerwca.

4. Мій Івано-Франківськ / *Т. Бершадська, Я. Атаманюк, С. Чехольська.* – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2005. – С. 135.

5. Kurjer Stanislawowski. – 1925. – 6 wrzesnia.

6. Kurjer Stanislawowski. – 1925. – 12 kwietnia.

7. Станиславівські Вісті. – 1937. – 8 серпня.

8. Інспекція санітарна вулиць // Kurjer Stanislawowski. – 1928. – 10 wrzesnia.

9. Станиславівські Вісті. – 1937. – 27 червня; Станиславівські Вісті. – 1937. – 11 липня.

10. Kurjer Stanislawowski. – 1925. – 22 listopada.

11. Станиславівські Вісті. – 1937. – 20 червня.

12. Kurjer Stanislawowski. – 1928. – 11 marca.

13. Kurjer Stanislawowski. – 1925. – 29 listopada.

14. Kurjer Stanislawowski. – 1928. – 4 marca.

15. Станиславівські Вісті. – 1912. – 24 жовтня.

16. *Головчанська У.* Союз Українок Галичини у 20–30-х роках ХХ століття / *У. Головчанська.* – Івано-Франківськ, 1999. – С. 40.

17. Вісті із фронту товариства «Відродження» // Станиславівські Вісті. – 5 вересня. – 1937.

18. Kurjer Stanislawowski. – 1928. – 29 stycznia.

19. Kurjer Stanislawowski. – 1926. – 21 marca.

20. Kurjer Stanislawowski. – 1937. – 21 lutego; 1927. – 17 kwietnia.

21. Мій Івано-Франківськ / *Т. Бершадська, Я. Атаманюк, С. Чехольська.* – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2005. – С. 139.

22. Kurjer Stanislawowski. – 1928. – 11 marca.

Станиславів святковий

У Станиславові першої третини ХХ століття святкувалися державні, релігійні, традиційні свята, а також відбувалися оригінальні святкування, які не були щорічними.

Державні свята. В австрійський період найголовнішим офіційним святом були, безумовно, уродини цісаря Франца Йосипа I – 18 серпня. Святкування проходило в усіх містах і навіть найменших містечках Галичини. Зазвичай напередодні святкування ввечері на вулицях грали військові оркестри, ці ж оркестри грали зорю в день іменин. Богослужіння проводилося в церквах усіх обрядів.

*Урочистий хід польського «Сокола» по вул. Карпінського
(тепер – вул. Галицька) на поч. ХХ ст.
Листівка з колекції Олега Гречаника*

Місто пишно прикрашалось зеленню, квітами, державною символікою. Ввечері проходила урочиста академія [1].

Особливо урочисто відзначалися 70-ті та 80-ті роковини з Дня народження цесаря, відповідно, в 1900 та 1910 роках. З нагоди ювілеїв одержали державне відзначення кількост осіб, серед яких було багато галичан.

У календарі польських державних офіційних свят найважливішим було Відродження Польської Держави – роковини отримання Польщею незалежності в 1918 році, яке святкувалося 11 листопада, а також роковини ухвалення в 1791 році першої польської Конституції – 3 травня (в польській мові – 3 Маја).

Також справжнім державним святом польська влада зробила іменини маршалка Пілсудського, що за католицькою традицією святкувалися 19 березня, в день святого Йосипа. Всі ці свята відзначалися загалом за подібною програмою. В Станиславові польська влада та громадськість створювали Комітет для підготовки урочистостей. Святкувати починали завчасно і урочистості тривали до 3-х днів. В місті грали оркестри військових та залізничників, проходили маршем війська та поліція.

*Військовий парад у Станиславові 30-х років ХХ ст.
(вул. Голуховського тепер – вул. Чорновола).
Фотографія з колекції Олега Гречаника*

У неділю зранку проходила Служба Божа у церквах різних конфесій, а ввечері – урочиста академія в театрі ім. С. Монюшка. Комітет з підготовки урочистостей закликав міщан прикрасити будинки польськими державними прапорами та віконними наліпками, пізніше – ще й ілюмінацією [2].

Дещо відрізнялася програма святкування 3 Маја. Крім вказаних заходів, польська громадськість ще здійснювала урочистий похід до пам'ятника Адаму Міцкевичу [3].

*Біля пам'ятника Адаму Міцкевичу в 1911 році.
Листівка з колекції Олега Гречаника*

З найбільшою пишністю відзначалося свято Відродження Польської Держави 11 листопада. Обширною була програма святкування 10-ліття отримання Польщею незалежності 10–11 листопада 1928 року, яка, крім відомого, передбачала також урочисті маршові походи Галич-Станіславів, віддання шани невідомому легіонеру, шкільні урочистості.

Станіславівське видавництво «Ренесанс» вирішило до 10-ї річниці польської незалежності оголосити конкурс на два найкращі прозові твори. Перша нагорода – 30000 злотих пропонувалася за кращий твір про Східну Польщу. Друга премія – 5000 злотих передбачалася для автора, який друкувався вперше [4].

В рамках святкування проводилися польські вечори листопадові, які не обходились без участі театру О. Фредри та оркестрів. На таку забаву білети заздалегідь розкуповувалися, хоч і коштували до 3 злотих. Перед розважальною частиною вступне слово надавалося поважним гостям. Зібрані кошти використовувалися на польські патріотичні нужди. Гроші, зібрані 28 листопада 1925 року, було передано на побудову пам'ятника загиблим польським легіонерам [5].

Часто українці відмовлялися прикрашати свої будинки національними польськими прапорами у державні польські свята навіть під загрозою покарання. А покарання могло бути значним – до 50 злотих штрафу чи 5 днів арешту [6].

Релігійні свята. Різдвяні традиції українські та польські дуже подібні, адже це одне християнське свято, яке відзначають згідно з двома календаря-

ми, григоріанського та юліанського. Ці традиції без змін збереглися до наших днів.

Напередодні Різдвяних свят до дівчорі приходив **святий Миколай**. Спершу святий вітав польських дітей, адже згідно з католицьким календарем день святого Миколая відзначається 6 грудня [7]. До українських дітей святий Миколай приходив, як відомо, 19 грудня. По всій Галичині батьки ставили дітям під подушку подарунки, а неслухняні могли отримати ірізку.

Святом, яке в християнській традиції займає дуже важливе місце, є **Різдво**. Особлива атмосфера панує напередодні Різдва – у Святвечір (по-польськи він називається Вігілія), який поляки святкують 24 грудня.

Сигналом до початку урочистої вечері вважається поява на небі першої зірки. Вечері передувало читання фрагмента Нового Заповіту про народження Ісуса, потім всі ділилися один з одним оплаткою – освяченим хлібцем – на знак єднання, любові, дружби і миру. Ділячись оплаткою, люди бажали один одному здоров'я, щастя і благополуччя. Після вечері о 12 годині ночі у костелах починалася різдвяна меса.

Польська вечеря, як і українська, складалася виключно з пісних страв, яких на столі повинно бути рівно 12, по числу місяців в році, або за іншою версією – по числу апостолів. Колядують поляки на саме Різдво – 25 грудня.

Коляда у поляків називалася «гвезда», тобто «зірка» (Gwiazda).

Українці Святвечір зустрічають 6 січня. Крім, або замість ялинки українці в помешканні, особливо недавні вихідці з села, ставили дідуха – прибраний сніп жита, чи вівса.

Українці починають колядувати одразу ж після вечері. Давні традиційні українські та польські колядки за мелодією і текстами дуже подібні.

Українська **Коляда** в Галичині завжди проходила в користь «Рідної школи». В українських газетах висловлювалося побажання обдаровувати грошима тільки тих колядників, які колядують для «Рідної школи».

Новий рік 31 грудня поляки називають Сильвестром, від римського єпископа, який помер в 335 році. Згідно із легендою, святий Сильвестр полонив страшну потвору Левіафана. Коли Левіафан вирветься на волю – тоді, за переказами, і настане кінець світу.

За католицьким календарем днем святого Сильвестра відкривається сезон балів і маскарадів.

Українці Новий рік святкували 14 січня.

У січні польська громадськість міста проводила традиційні карнавали, які щорік відрізнялися оригінальністю, мали певну тематику. У 1928 році карнавал був авіаційно-морський. Забава була старанно організована Польським зв'язком залізничників. Цікаво, що список запрошених пань заделегідь друкувався у газеті «Kurjer Stanislawowski» [8]. Велике зацікавлення у місті викликав і щорічний Вечір старих кавалерів, який проводився в лютому [9].

Для дітей влаштовували «Боже Древо» – свято, на якому бідні діти отримували подарунки та солодоші, а також «балики костюмовані» для наймолодших [10].

За аналогією з домашніми Вігільями в громадських та професійних польських колективах збиралися на «оплаток» (oplatek). Як в родині, так і в організаціях, ламаючи оплаток, учасники зібрання бажали одне одному успіхів у новому році [11].

Польські Різдвяні свята тривали до Хрещення Господнього – 6 січня. Це свято має декілька назв: Богоявлення, Хрещення Господнє, День трьох королів-вохвів, Епіфанія. В Новому Заповіті розповідається про мандрівку трьох королів Каспара, Мельхіора і Балтазара з дарами до новонародженого Ісуса.

Завершуються українські Різдвяні свята **Йорданським торжеством** 19 січня, яке в Галичині відзначалося, як справжнє національне свято.

*Водохреще в 30-х рр. ХХ ст. на площі Падеревського
(тепер – майдан Андрея Шептицького).
Фотографія з колекції Олега Гречаника*

З газети «Станиславівські вісті» за 25 січня 1912 року дізнаємося, як проходило Водохреще на початку ХХ століття. Божу Службу, а потім Водохрещу проводив станиславівський єпископ Григорій Хомишин на площі Франца Йосипа (тепер – частина Вічного майдану на стику вулиць Гетьмана Мазепа, Бельведерської, Галицької). При Богослужінні були присутні представники світських і військових властей, крім польських організацій, які ніколи не брали участь в українських святкуваннях. Силами полку піхотинців були забезпечені салют та почесна варта. Доречним був спів учнів духовної семінарії. Проте не були запрошені представники українських товариств [12].

В польський період свячення води відбувалося на пл. Падеревського (тепер – майдан А. Шептицького).

На Різдвяні свята в Станиславові особливо часто проводилися концерти, аматорські вистави, забави з танцями, дитячі свята.

Такими ж важливими як Різдвяні, були **Великодні традиції**.

Воскресіння Господнє вважається головним християнським святом, яке символізує перемогу Божого Сина над смертю і є підтвердженням життя після смерті. Дата Великодня має випадати на першу неділю після першого весняного повного місяця, яка настає після весняного рівнодення. Православні та греко-католики дотримуються у пасхаліях юліанського календаря, а римо-католики святкують Паску за григоріанським – різниця, як правило, складає 13 днів. Проте буває, що всі християни святкують Великдень в один день.

*Продаж вербових гілочок у Пальмову неділю 1927 року
(фотографія з газети «Kurjer Stanislawowski» від 17 квітня 1927 року)*

Оскільки Воскресіння Христове носить релігійний і менше світський характер, можливо, тому в тогочасній пресі святкуванню Великодня в Станиславові приділено менше уваги, ніж, наприклад, Різдвяним святам.

Порядок богослужінь у Страстний тиждень та Воскресіння Христове публікувався у пресі і мало чим змінився до наших днів, хіба що у суботу не відбувалося свячення пасок біля церкви [13].

Цікаво, що Великодню було присвячено багато радіопередач. Транслювалися інсценізації на релігійні сюжети, духовна музика, навіть спеціальні передачі для дітей [14].

Українська громадськість закликала святкувати Воскресіння Христове без вживання алкоголю. Вивільнені кошти пропонувалося спрямувати в користь «Рідної Школи» [15].

В 20–30-х роках ХХ століття день **святого Юрія** (6 травня) відзначався в Станиславові значно пишніше, ніж зараз. А справа в тому, що станиславівське купецтво, об'єднане у «Союзі Українських Купців», саме в день свя-

того Юрія відзначало своє професійне свято. Святкування починалося традиційним богослужінням, після чого в 11 годині, як правило, в приміщенні Українського Кооперативного Банку проходила урочиста академія з концертом купецької молоді. А завершувалося святкування, як і належить купцям, «спільним комерсом», тобто святковою торгівлею [16].

На **Зелені свята**, або ж **Трійцю** (на 50-й день після Паски), коли церква згадує померлих, в місті віддавали честь тим, хто загинув у боротьбі за рідний край. Напередодні Зеленої неділі у кафедральній церкві відбувалася панихида, у неділю – у світлиці українського «Сокола» горожани збиралися на академію в честь невідомого стрільця, після чого процесія вирушала на цвинтар. Брати участь у вшануванні було почесним обов'язком свідомих українців. «Хто українець – того місце в поході», – читаємо в «Станиславських Вістях» за 20 червня 1937 року [17]. І справді, кожен українець мав за честь взяти участь у зеленосвяточному поході. Наприклад, у 1937 році у величавій поминальній процесії взяло участь до 10 тис. українців (при загальному населенні міста – 60,3 тис. чол.). Приїхало багато мешканців навколишніх сіл. В поході несли 341 вінок, супроводжували процесію три духові оркестри [18]. У 1939 році у поході взяло участь 23 тис. чол. і ще стільки ж городян було по боках вулиць. До могил героїв покладено 419 вінків з дубового листя, соснових шишок та колосся [19].

Зелені свята у Станиславові в 1939 році

Опікою над стрілецькими могилами в Галичині займалося Товариство охорони воєнних могил, філія якого була створена також в Станиславові. Виділ Філії співпрацював із станиславівськими пластунами, які упорядковували могили героїв та прикрашали їх квітами. В місцевій пресі Товариство публікувало списки всіх похованих стрільців з метою призначення опікунів поховань [20].

Традиційні свята. Найбільш шанованим серед традиційних святкувань в Галичині був **День матері** у другу неділю травня. Цікаво, що поляки також святкували День бабусі – 21 січня та День Дідуса – 22 січня.

Популярними серед українських міщан були свята та концерти на честь Тараса Шевченка, Івана Франка, Маркіяна Шашкевича, Ольги Кобилянської.

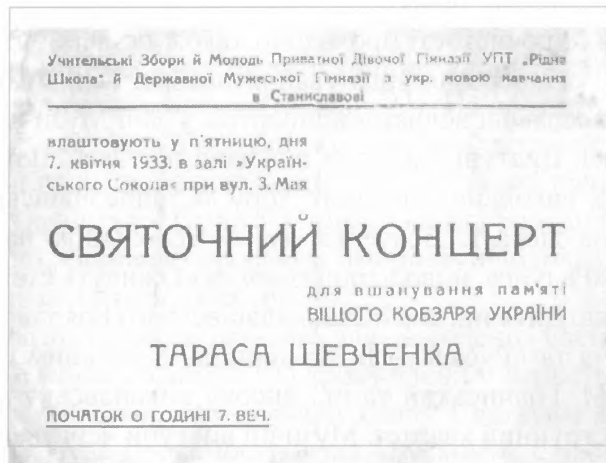
Перший Шевченківський вечір у Станиславові відбувся в 1869 році, а 31 березня 1890 року на Шевченківській академії виступив І. Франко.

Крім традиційних Шевченківських концертів, які проводилися протягом усього року, у березні відбувалися урочистості на вшанування пам'яті українського пророка.

Польська влада не забороняла проведення Шевченківських днів, проте і не заохочувала такої справді народної ініціативи. У наш прагматичний вік зворушує щире та безкорисне прагнення тогочасних галичан віддано працювати для національного розвитку та громадського блага. Вся організація і проведення Шевченківських урочистостей була справою ініціативи і коштів різноманітних українських організацій, громадських та культурних діячів, педагогів і просто небайдужих горожан.

З станиславівського тижневика «Українське життя» за 3 та 10 квітня 1921 року ми дізнаємося, як проходило у Станиславові вшанування 60-літніх роковин смерті поета. З ініціативи товариства «Просвіта» 13 лютого був створений Окружний Ювілейний Шевченківський комітет, який розробив програму вшанування. В програму входили урочистості не тільки у Станиславові, але і в повіті.

Відзначення роковин шевченківської смерті почалося 10 березня з богослужіння у греко-католицькій катедрі за полеглих борців за волю

*Запрошення на шевченківський концерт.
З колекції Олега Гречаника*

й незалежність України. Храм не міг вмістити всіх бажаючих бути присутніми на служінні. Отець д-р Іван Фіголь проголосив промову, у якій порівняв Тараса Шевченка з Іваном Хрестителем. Так само як Іван Хреститель був предтечею Месії, передвісником християнства, так і Шевченко пробудив народ до боротьби за волю.

Того ж дня о 12 годині в театральній світлиці ім. С. Монюшка (площа Міцкевича) відбулася святкова академія, на якій було зачитано три наукові реферати про життя і творчість Т. Шевченка, а також декламувалися вірші поета. У неділю, 13 березня, такі ж академії відбулися по всьому станіславському повіті.

Урочистості проходили також по всіх читальнях «Просвіти».

17 березня вшанування пам'яті великого Кобзаря завершилося в Станіславові великим концертом у залі Музичного товариства ім. С. Монюшка. Виступи вражали високою професійністю хорового та сольного співу. У виконанні мішаного хору «Станіславівського Бояна» прозвучали твори на слова Т. Шевченка: дума «Невольник» на музику Б. Вахнянина, кантата «Радуйся, ниво неполитая» та «Оживуть степи, озера» на музику М. Лисенка. Дитячий хор «Станіславівського Бояна» виконав «Гагілки» С. Людкевича та «Русалку» Б. Вахнянина. З сольним співом виступили З. Заморова, М. Голинський та ін., високу виконавську майстерність продемонстрував струнний квартет. Музичні виступи чергувалися з декламацією творів Кобзаря.

Станіславівські хори «Думка», «Станіславівський Боян» часто виступали на Шевченківських концертах у повітових містах.

Урочисто і зворушливо вшановували пам'ять Т. Шевченка в українських школах та гімназіях. Часто учнівський репертуар вражав оригінальністю, високим рівнем підготовки та непідробною щирістю виступаючих. Ставилися сценки з життя малого Тараса, звичайно, декламувалися шевченківські поезії, але найбільш любимими були виступи учнівських хорів. Про високий рівень учнівського хорового співу свідчить уже те, що хором української гімназії Станіслава довгий час керував відомий композитор та музичний діяч Ярослав Барнич.

Часто українські гімназії Станіслава вели спільне вшанування великого Кобзаря. Наприклад, 7 квітня 1933 року учениці Приватної дівчачої гімназії УПТ «Рідна Школа» та Державної української чоловічої гімназії провели Шевченківський концерт, на якому силами аматорських гуртків обох навчальних закладів відіграли виставу Степана Черкасенка «До світла, до волі», а чоловічий і мішаний хори виконали твори на слова Т. Шевченка: «Думи мої» Воробкевича, «Хустина» Топольницького, «Гамалія» Біликовського.

Учнівські Шевченківські академії проводилися не тільки на загально-гімназійному рівні, але і по класах.

Популярність таких заходів була настільки великою, що часто урочистості приходилося повторювати по декілька разів. Так, наприклад, сталося у 1939 році, коли прийшлося повторювати Шевченківську академію, проведену у залі «Сокола» (тепер – приміщення «Просвіти» на вул. Грушевського) спільно Державною українською чоловічою гімназією, Приватною дівочою гімназією УПТ «Рідна Школа» і дівочою гімназією СС Василянок.

Особливе місце у житті Станиславова займали **шкільні** та **молодіжні свята**. Традиційними були виступи школярів в кінці навчального року, виставки учнівських робіт.

Пропольський характер носило весняне «Свято пісні», впроваджене в 1925 році в усіх школах Міністерством освіти Польщі [21]. На противагу офіційному польському святу, де звучала в основному польська патріотична пісня, українська шкільна молодь проводила концерти української пісні. Так, у лютому 1928 року учні української гімназії Станиславова проводили свято української народної пісні. Основою програми був виступ чоловічого хору, який злагоджено виконав 14 народних пісень [22].

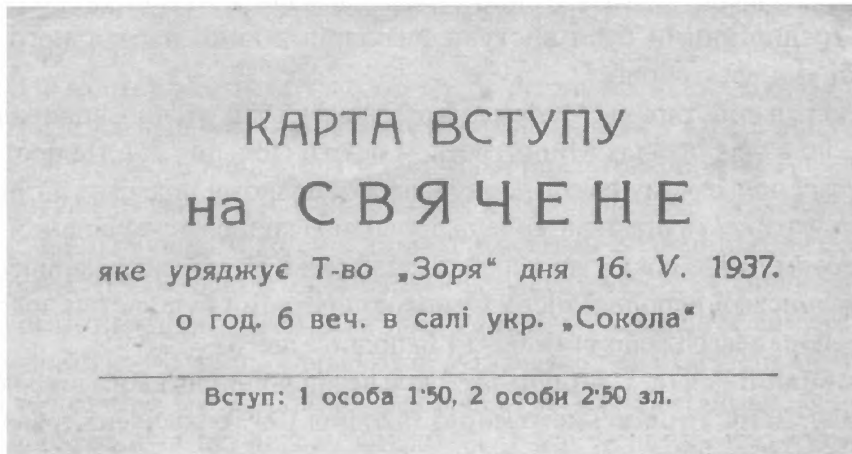
Незвичайні свята. Святкували також незвичайні для сьогодення свята, наприклад, **День Українського моря**. 25 липня 1937 року члени товариства «Орли» біля Галича вшановували українську морську славу. Святкування почалося богослужінням, потім була продемонована «руханка», слідом відбулися легкоатлетичні змагання та змагання на човнах на р. Лімниці. Закінчилося свято драматичною виставою «Самійло Кішка» у постановці членів товариства [23].

І вже зовсім незвичайним був «**День коня**», який відбувся в Станиславові 19 вересня 1937 року. Ініціатором його проведення виступив польський гурток конярів. І хоч для кращих конярів було визначено багато дорогих нагород, українська громада не вітала участі українців у польському святі, мотивуючи це тим, що керманичем українського господарського життя може бути тільки «Сільський господар». Суспільно-політична ситуація глибоко розмежувала українську і польську громадськість [24].

Але тішили городян не тільки свята, у буденні та вихідні дні вони також знаходили час, щоб відпочити в колі однодумців, друзів, коханих.

Мали міщани гарну, тепер забуту, традицію збиратись «**на спільне свячене**». Представники однієї професії чи спільного місця проживання, члени мистецької або ж громадської організації збиралися разом, наприклад, в Народному домі чи іншій світлиці, приносили з дому смачні страви, які благословляв присутній на святі священик. На таке зібрання запрошувалися гості – шановані в місті чи краї достойники. Проголошувалися патріотичні промови. Не обходилося без співу і декламації віршів. Завершувалося «свя-

чене» виконанням дорогого кожному українцю твору «Ще не вмерла Україна». Прекрасною традицією була відмова від алкогольних напоїв на таких чи інших зібраннях. На порушення цього звичаю українська громадськість гостро реагувала. Коли українські залізничники на «спільному свяченому» вживли алкоголь, в українській пресі одразу ж було зауважено: «Всі наші станиславівські товариства відбувають свої святкування вже без алкоголю, тож і українські залізничники повинні їм під цим оглядом не уступати» [25].

*Листівка-згода на участь у «спільному свяченому».
З колекції Олега Гречаника*

На «спільне свячене» збиралися як українці, так і поляки. Польське «свячене» зазвичай організовувало Об'єднання міщан польських (Zjednoczenie Mieszczan Polskich), використовуючи, звичайно, польську тематику для зібрання. Попередньо відсилалися листи-зголошення на участь у «спільному свяченому» [26].

Популярними серед польського населення міста були зібрання погаданки (rogadanki) та близькі до них відчити (wykłady), які також часто організовувалися Об'єднанням міщан польських. Тематикою погаданок та відчитів були актуальні для поляків питання: «Міщанство польське в світлі історії», «Наша Конституція», «Організації господарські», «Вибори до Сейму» та ін.

Часто збиралися і за професійною ознакою. Такими були, наприклад, збори (posiedzenia) лікарські, на яких обговорювалися новинки у лікарській практиці та ситуація зі станом здоров'я у краї [27], наукові, академічні для молоді, що навчається та ін.

В теплу пору року спортивні товариства запрошували городян на прогулянки (wycieczky) у гори чи понад річку Бистрицею, чи навіть в інші міста [28].

I, зрештою, у погожий святковий чи вихідний день горожани могли чудово провести час в центрі міста – біля Ратуші.

У 1928 році, після того, як був побудований новий ринок, ярмарки біля Ратуші уже не проводилися і Ринкова площа стала улюбленим місцем відпочинку станиславівців.

У літні дні, свята та вихідні на майданчику над входом у Ратушу грали духові оркестри [29], а у самій Ратуші знаходилися крамниці та дешеві ресторани.

Улюбленим місцем відпочинку горожан був міський парк «Діброва», заснований 1895 року. На початку століття відбулася реконструкція парку, були побудовані музичний павільйон та ресторани. Парк поділявся на дві частини: міський парк ім. Цесарівни Єлизавети та приватний парк барона Ромашкана, який знаходився в глибині парку.

*Площа біля Ратуші. 1937 рік.
Листівка з колекції Олега Гречаника*

Проводилися в місті також і «забави для дітей».

Зазвичай на таких святах декламувалися вірші, проводилися рухливі ігри, розповідалися казки. Гостина для дітей відбувалася за рахунок їх батьків. Вхід був платним, але дешевшим, як на дорослі забави – 30 сот. від особи. Для членів українських товариств, на базі яких проводилося святкування, вхід був ще дешевший [30].

Польські діти забавлялися в приміщенні Казино польського та в залі польського Сокола I. У грудні діти зустрічали Миколая. В квітні проводилася «Забави весняна», у підготовці якої брали участь самі діти, які грали коротенькі вистави, танцювали танці «первоцвітів і метеликів» [31].

*В міському парку.
Листівка з колекції Олега Гречаника*

На час літніх канікул дітей та молодь запрошували у різноманітні заміські табори. Комісія виховних осель і мандрівок молоді при Українським краєвім товаристві охорони дітей і опіки над молоддю пропонувала в 1937 році такі групи літніх таборів:

1. Для дітей 7–9 років у Старуні та Космачі.
2. Для дітей 10–13 років на Остогорі біля Підлютого.
3. Для молоді 13–18 років на Соколі біля Підлютого.
4. Для молоді 16–20 літ у Брустурах.
5. Для фахово працюючої молоді старшої 14 років на Соколі біля Підлютого.

6. Для молоді, старшої 18 років, на Гуцульщині.

Термін відпочинку становив 21 день, а оплата була розрахована на різні статки – від 14 до 45 злотих. Хлопчачий та дівчачий табори проводилися окремо [32].

Станіславівські кінотеатри. Вперше з кіномистецтвом мешканці міста познайомилися у травні 1897 року, коли на вул. І. Данкевича (тепер – вул. Гетьмана Мазепи, 6) масовик К. Малиновський продемонстрував види Парижа та Лондона, а також сценку про ігри дітей. На той час це був єдиний кінопоказ і ще десяток років станіславівці тішилися з перегляду «світлових картин» на фотопластикумі (діафільмів) та сеансами мандрівних кінотеатрів.

Значною подією для міста було відкриття першого стаціонарного кінотеатру «Уранія» у 1908 році.

Спочатку він знаходився на вул. Камінського (тепер – вул. І. Франка), а через рік був перенесений у приміщення на вул. Сапїжинській, 10 (тепер – вул. Незалежності, 10 – будинок, де знаходився колишній ляльковий театр, зруйнований під час ремонту у 1993 році). Двічі на тиждень – кожного понеділка та четверга – змінювався репертуар кінотеатру.

Другим у Станіславові був кінотеатр «Олімпія», відкритий у 1910 році на вул. Собеського, 20 (нині – вул. Січових Стрільців). Багато хто з мешканців Івано-Франківська пам'ятає цей кінотеатр як дитячий ім. Т. Шевченка.

У 1914 році у новому будинку № 1 на вулиці Липовій (тепер – вул. Т. Шевченка) відкрився третій станіславівський кінотеатр «Австрія», який в польські часи був перейменований на «Варшаву».

У січні 1919 року саме в залі цього кінотеатру проходило історичне засідання Української Національної Ради Західноукраїнської Народної Республіки, на якому був прийнятий акт Злуки з Українською Народною Республікою. Зараз у цьому приміщенні знаходиться Народний дім.

Квитки у кінотеатр на початку століття коштували від 0,2 до 0,5 корон. На ці гроші можна було купити 15 яєць чи 2 буханця хліба, чи 5–7 кілограмів картоплі. Для порівняння: зарплата кваліфікованого робітника сягала 100 корон щомісячно.

Будинок кінотеатру «Австрія» («Варшава»).
Листівка з колекції Олега Гречаника

Кількість кінотеатрів у місті збільшилася у польські часи до шести. Фільми демонструвалися також у польському «Казино» або ж «Рай» на вул. Казимирівській (зараз – вул. Гетьмана Мазепа, 10) та у кінотеатрі «Беллона», що знаходився у приміщенні тепер знесених казарм навпроти адміністративної будівлі «Білого дому».

У 1929 році відбулося відкриття кінотеатру «Тон» у добудові перебудованого після пожежі польського «Сокола» – зараз це кінотеатр «Люм'єр». Через рік у цьому кінотеатрі почали демонструвати звукове кіно.

Які ж фільми дивилися городяни? Ось репертуар кінотеатру «Тон» влітку 1937 року: 27 червня – «Бен-гур», 11 липня – «Дружина чи секретарка», 18 липня – «Королева танцю», 25 липня – «Смерть чатує в джунглях», 1 серпня – «Під твоїм чаром», 8 серпня – «Дармоїд» та ін.

Анонс кінофільму в газеті «Станиславівські Вісті» від 8 серпня 1937 року

Репертуар кінотеатру змінювався щотижня.

Громадськість міста не завжди схвалювала кінорепертуар. Ось що читаємо в газеті «Станиславівські Вісті» за 8 серпня 1937 року: «...у часі теперіш-

ної кризи всі кіна, наче на перегони, висвітлюють фільми морально й етично шкідливі, рекламуючи [іх] шумними й крикливими афішами».

Проте кіно завжди мало велику популярність у місті, особливо серед молоді. Виникало побоювання – чи не витіснить кіно театр. Управа театру ім. І. Тобілевича навіть отримувала недобори від вистав, бо глядачі «не хочуть ходити до театру, а тим часом ходять пильно до кіна», хоч і білети до театру були значно дешевші.

Ах, бали, бали... Зараз у Івано-Франківську проводиться Галицький бал наприкінці року. Проте в минулому проводити бали не стало українською традицією, хоча інтерес до балів серед українства був значним. У Відні 5 лютого 1850 року відбувся «слов'янський бал», на якому були присутні українці [33]. Галичани також почали проводити бали з другої половини ХІХ століття і до початку ХХ століття, переважно у Львові. Цікавими є спогади львів'янина Б. Музики «В сезон балов и свадеб...», де він згадує в 1900 році про бали часів його молодості [34]. Першим танцем, яким розпочинався бал, була коломийка, але інколи спочатку танцювали полонез чи кадриль. Богдан Музика описує бальну традицію – один з різновидів бальної гри – котильйон: дами за-

прошували кавалерів до танцю, вручаючи їм паперові значки-«котильйони», які вказували на якісь колишні заслуги панів. У Львові початку ХХ століття бали організовувалися Товариством руських університетських студентів «Друг» та Товариством руських дам, в Станіславові балами опікувалося Товариство Руських жінок. Гроші, зібрані на балах, йшли на благочинні цілі.

Наприклад, під час балу в Станіславові 6 лютого 1900 року чистого доходу було зібрано 200 корон, які пішли на користь Руського дівочого інституту [35]. Запрошення на бал розсилалися попередньо. На запрошеннях обов'язково вказувався стрій одягу – бальний, візитовий чи народний. Бали вражали ба-

Кружок артистів укр. народного театру ім
Івана Тобілевича в Станіславові
--- устроює ---
І. ВЕЛИКІ
ВЕЧЕРНИЦІ з ТАНЦЯМИ,
котрі відбудуться дня 19. жовтня
1912 р. в суботу о г. 8-ій вечером
в сали пана Єтера вулиця Газова
напротів старої газівні. :: :: ::
Вступ для мужчин 80 сот. для жінок 60 сот.
Буфет у власнім заряді. — Стрій святоточний.
Комітет звертає увагу що вступ
дозволений лишень за оказанем
сего запрошеня при касі вступу.
КОМІТЕТ.

*Запрошення на вечорниці (з газети
«Станіславівські вісті» від 17.10.1912 р.)*

гатованістю учасників, серед яких було багато мешканців навколишніх сіл. А тривали такі бали до 5–7 години ранку.

Основною відмінністю балів від забав з танцями, що почнуть проводитися пізніше, було те, що бали мали виключно розважальний танцювальний характер.

Проте, в Галичині ні термін «бал», ні європейські бальні традиції не прижилися, а виробилися свої. В галицькій пресі 20–30-х років ХХ століття вже не знайдемо описів станіславівських балів у їх традиційному розумінні. У польській крайовій газеті «Kurjer Stanislawowski» за 1928 рік тільки раз зустрічаємо термін «бал». Тож вірніше було би відроджувати зараз не бали, а українські вечорниці з танцями або ж «забави з танцями».

*Афіша-запрошення на карнавал 1 лютого 1930 року в приміщенні українського «Сокола» (тепер – приміщення «Просвіти» на вул. Грушевського, 18).
З колекції Олега Гречаника*

Танцювальна частина таких забав проходила переважно після урочистих промов та концертів, інколи – після аматорських вистав [36]. Вхід на концерт був безкоштовний, при змозі вносилися добровільні пожертви. А ось сама забава з танцями була платною – до 2 корон з особи. Інколи вхід для пань був дешевшим. Працював буфет «у власнім заряді», тобто за власний кошт. Завжди в запрошеннях вказувався стрій одягу. Інколи вимагалося, щоб пані знімали капелюшки [37]. Танці могли продовжуватися і до 6 години ранку. Зазвичай городяни старалися приходити зі своїми парами, а не поодинці. А якщо навіть панночка прийшла без кавалера – вона всеодно не «підпирала стіну», так як юнаки-організатори забави наперебій запрошували її до танцю.

Особливо багато забав з танцями проводили під час Різдвяних свят.

Старше покоління, як йому і належить у всі часи, часто залишалося недоволеним поведінкою молоді на забавах з танцями. Молодь надавала перевагу закордонним танцям, таким як кадрили чи «лянсієр», і рідко танцювала коломийку чи інші національні танці [38].

А ось після 1928 року молодь чарльстон уже, мабуть, не танцювала, тому що Міжнародний союз танцюристів і вчителів танців постановив, що чарльстон шкодить здоров'ю, на відміну від «твісту», який визначався як посередник між вальсом і фокстротом [39].

Поляки Станиславова окремо проводили свої вечоринки з танцями (wechorynki taneczne). Проходили вони здебільшого у приміщенні вже згаданого Казино польського або ж у залах Музичного товариства ім. С. Монюшка, чи «Сокола І». Дохід від забави йшов у користь польських дитячих товариств і часом був вагомим [40]. Інколи танці продовжувались до ранку. Найбільшою популярністю користувалися танці кадрили і мазурка.

Старокавалерський вечір. Хоч лютий часто є найхолоднішим у році, подібно, що саме цей місяць найбільше припав до вподоби Купідону. День закоханих у Станиславові міжвоєнного періоду не відзначався, проте горожани у лютому теж переймалися ділами сердечними. Справа в тому, що у Станиславові була цікава, проте уже забута традиція – проведення щорічно у лютому Старокавалерського вечора, який завершував сезон карнавалів.

Розповіді про проведення цієї забави знаходимо у лютневих випусках польськомовної газети «Kurjer Stanislawowski» за різні роки.

Це була, за словами газетярів, завжди «елегантна і красива забава». Неодружені чоловіки на цій вечірці мали надію знайти свою другу половинку, зрештою, це і було основною метою цього вечора. Ошатна публіка заповнювала зал, дами вражали своїми туалетами. Працював буфет, цілий вечір без перерви грав польський академічний оркестр. І ще цікава деталь – газети докладно описували пишні наряди пань.

Забава проводилася зазвичай у залі Зв'язку польських залізничників, який знаходився на вул. Вірменській (тепер – вул. Мельничука), або ж у залах польського Казино на вул. Каземирівській (тепер – вул. Гетьмана Мазепа, 10).

Вхідний квиток на вечір становив 5 злотих, студенти платили по 2 злотих. Дохід від забави йшов на благодійні цілі, наприклад, у 1927 році 1057 зл. передали у станиславівський дім сиріт.

Відвідувати Старокавалерський вечір було обов'язком нежонатих чоловіків. Якщо ж «невиправні старі кавалери» під різними приводами не приходили на забаву, їхні прізвища друкувалися в пресі, як злісних противників сімейного життя. І хоч імена «страйкуючих» панів називалися не повністю, а тільки «Пан С.» чи «д-р. Д.», станиславівці добре знали, про кого йшла мова. Інколи «старі кавалери» спростовували звинувачення через га-

зету і підкреслювали, що за свій нежонатий стан вони сплачують податки. Така переписка у газетах могла тривати і протягом березня.

Цікавим є пояснення «твердих» холостяків, чому вони не хочуть одружуватись, які надруковані в газеті «Kurjer Stanislawowski» від 26 лютого 1911 року. Пан С. звинувачував панночок у надмірному захопленні нарядами, капелюшками, модою, концертами, театрами, повістями про кохання і відмовлявся тяжко працювати для задоволення жіночих примх. З ним погоджувався пан Л., який вважав, що жіночі потреби зростають швидше його доходів. Пан П. К. розповів, як вирішив перевірити почуття своєї нареченої і сказав їй, що втратив усі заощадження. Після цього наречена повернула пану П. К. перстень і відмовилася виходити за нього заміж. Цей випадок остаточно відбив пану бажання одружуватися. Найбільш досвідчений холостяк д-р. К. вихваляв переваги самотнього способу життя і назвав жонатих товаришів «машинами для заробляння грошей», безнадійно втраченими для чоловічої компанії. Улюбленим місцем відпочинку старих кавалерів була кав'ярня «Уніон» на вул. Сапїжинській, 4 (тепер – вул. Незалежності).

Списки «старих кавалерів» перестали публікуватися в пресі з 1934 року, відколи Старокавалерський вечір набув великої популярності і нежонаті пани стали залюбки відвідувати організовану для них забаву. Але чи женилися?

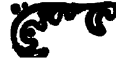
Відвідували станіславівці і **ресторани**, яких у місті налічувалося 11: «Брістоль» на вул. Собеського, 17 (тепер – вул. Січових Стрільців), «Haubenstocka» на вул. Собеського, 22, «Flieg Karol» по вул. 3 Мая, 2 (тепер – вул. Грушевського), «Казино» на вул. Сапїжинській, 12 (тепер – вул. Незалежності), «Варшава» на вул. Липовій, 1 (тепер – Т. Шевченка), «Уніон» на вул. Сапїжинській, 4, «Ziemianska» на вул. Вірменській, 18 (тепер – Мельничука) та ін.

Ресторан Haubenstocka. Листівка з колекції Олега Гречаника

В ресторанах горожани не тільки відпочивали, але і проводили різноманітні тематичні зібрання та дискусії.

1. Галичанинь. – 1900. – 6 (19) августа; Цісарський ювілей // Діло. – 1910. – 16 серпня; В 80-ті роковини. – 1910. – 18 серпня.
2. Kurjer Stanislawowski. – 1928. – 18 marca; 1928. – 29 kwietnia.
3. Kurjer Stanislawowski. – 1928. – 29 kwietnia.
4. Kurjer Stanislawowski. – 1928. – 25 listopada.
5. Kurjer Stanislawowski. – 1925. – 15 listopada.
6. До цікавинок // Нова Зоря. – 1937. – 3 червня.
7. Kurjer Stanislawowski. – 1925. – 29 listopada.
8. Kurjer Stanislawowski. – 1928. – 1 stycznia.
9. Kurjer Stanislawowski. – 1928. – 15 stycznia.
10. Kurjer Stanislawowski. – 1928. – 22 stycznia; 1928. – 29 stycznia; 1937. – 24 stycznia.
11. Z oplatkem // Kurjer Stanislawowski. – 1928. – 23 grudnia.
12. Станиславівські Вісті. – 1912. – 25 січня.
13. Нова Зоря. – 1932. – 24 квітня.
14. Kurjer Stanislawowski. – 1936. – 5 kwietnia.
15. Нова Зоря. – 1931. – 12 квітня.
16. Станиславівські Вісті. – 1937. – 13 червня.
17. Там само.
18. Нова Зоря. – 1937. – 27 червня.
19. Сапович Р. Величаві Зелені свята в Станиславові / Р. Сапович // Альманах Станиславівської землі: Збірник матеріалів до історії Станиславова і станиславівщини. Т. II. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1985. – С. 735.
20. З діяльності Філії Товариства Охорони Воєнних Могил // Діло. – 1928. – 17 червня.
21. Свято пісні // Учительське слово. – 1925. – Жовтень. – С. 12–14.
22. Діло. – 1928. – 29 лютого.
23. Станиславівські Вісті. – 1937. – 1 серпня.
24. Станиславівські Вісті. – 1937. – 12 вересня; Przed Dniem Konia w Stanislawowie // Kurjer Stanislawowski. – 1937. – 5 wrzesnia.
25. Станиславівські Вісті. – 1937. – 20 червня.
26. Kurjer Stanislawowski. – 1926. – 21 marca.
27. Kurjer Stanislawowski. – 1928. – 5 lutego.
28. Kurjer Stanislawowski. – 1926. – 21 marca; 1926. – 27 czerwca.
29. Паньків М. Рагуша: Іст. Нарис / М. Паньків. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1999. – С. 18.
30. Станиславівські Вісті. – 1912. – 25 січня.
31. Kurjer Stanislawowski. – 1926. – 21 marca.
32. Станиславівські вісті. – 1937. – 20 червня.
33. Монолатій І. Цісарська Коломия. 1772–1918 / І. Монолатій. – Івано-Франківськ, 2010. – С. 132.
34. Музыка Б. В сезон балов и свадеб... / Б. Музыка // Галичанинь. – 1900. – 5 (17) января.
35. Галичанинь. – 1900. – 9 (21) января.
36. Станиславівські Вісті. – 1912. – 28 падолиста.
37. Станиславівські Вісті. – 1912. – 7 падолиста.
38. Станиславівські Вісті. – 1912. – 1 люте.
39. Кінець чарльстона // Діло. – 1928. – 25 травня.
40. Kurjer Stanislawowski. – 1925. – 29 listopada.

Станіславів мистецький

В першій третині ХХ ст. Станіславів був одним із визнаних культурно-мистецьких центрів Галичини.

Культурно-мистецьке життя Станіславова чітко поділялося на українське і польське, які майже ніколи не пересікалися між собою. Українська громадська думка засуджувала участь українських мистців у польських мистецьких заходах.

В українському музичному житті Станіславова фундаментальну цементуючу роль відіграло хорове товариство «Станіславівський Боян», організоване у 1896 році. У 1902 році при товаристві була заснована перша в Галичині музична школа, яка в 1921 році стала філією Львівського вищого музичного інституту імені Миколи Лисенка. Також при товаристві діяв музично-драматичний гурток. Видавалася нотна література.

Успішно працювали менші аматорські хори: чоловічий хор «Думка», хори чоловічої гімназії, вчительської гімназії сестер Василіанок, духовної семінарії та ін., навіть хор домашніх робітниць.

Важливе місце у польському музичному житті займала консерваторія ім. Станіслава Монюшка, заснована на базі однойменного Музичного товариства (1879 рік створення). Спочатку цей перший професійний музичний навчальний заклад діяв як музична школа, а з 1880 року реорганізувався у Консерваторію [1]. Консерваторія розміщувалася на вул. Бельовського, 1, (тепер – вул. Леся Курбаса), що біля філармонії на площі Адама Міцкевича.

Навчалися діти і навіть дорослі по класу фортепіано, скрипки і віолончелі, флейти, труби, фаготу, кларнету, сольного співу [2]. Для отримання диплома потрібно було навчатися від 8 до 12 років [3].

Вивчалися предмети: спеціальність, теорія та історія музики, гармонія, контрапункт, музичні форми, інструментування, диригентський курс, хоролий спів, гра на додаткових інструментах. Цікавим є те, що самостійними предметами по класу сольного співу вивчалися окремі оперні партії та основи сценічної гри [4].

Незважаючи на високий викладацький рівень консерваторії, українських студентів там, на жаль, було мало. Про це свідчить таблиця:

Навчальний рік	учні	учениці	всього	римо-католики	греко-католики	євреї	інші
1924/1925	55	64	119	62	8	49	0
1925/1926	45	59	104	58	5	41	0
1926/1927	27	53	80	36	8	34	2
1927/1928	59	92	151	78	27	46	0
1928/1929	77	144	221	112	32	69	8
1929/1930	74	160	234	125	35	68	6
1930/1931	76	169	245	148	28	56	13
1931/1932	96	147	243	154	22	48	19
1932/1933	105	180	285	202	26	39	18
1933/1934	118	166	284	192	32	32	17
1935/1936	84	125	209	159	12	27	11
1936/1937	77	129	206	128	16	64	8
1937/1938	82	131	213	136	14	52	11

[5].

Учні та викладачі консерваторії проводили активну мистецьку діяльність у місті. Постійними були «пописи» (концерти-звіти) учнів, які проходили в останню неділю місяця 3–9 разів на рік. Два рази на рік влаштовувалися підсумкові концерти. Після закінчення випускних екзаменів відбувалися «пописи» випускників. Учні консерваторії брали участь у постановці оперних спектаклів, традиційними стали вечори «Фрагменти з опер». Так, 19 червня 1937 року силами учнів консерваторії ім. С. Монюшка були виконані фрагменти з опер Пуччіні «Тоска», Верді «Травіата», Чайковського «Євгеній Онегін» [6]. Викладачі консерваторії також займалися концертно-виконавською діяльністю.

У 1921 році на базі музичної школи при «Станиславівському Бояні» відкрита філія львівського Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка. Учні навчалися на 4 відділах: теорії і композиції, співу сольного і хорового, гри на фортепіано, гри на оркестрових інструментах [7].

Вихованці та педагоги інституту були активними учасниками концертного життя Станиславова. Крім традиційних «пописів» учнів, проводилися вечори класичної музики, лекції-концерти для учнів гімназії, сольні виступи виконавців.

У 20-х роках в музичному житті Галичини з'явився новий вид концертної діяльності – тематичні вечори. Зокрема, такий вечір відбувся у Станиславові у 1926 році і був присвячений творчості Й. Баха.

1 червня 1935 року в залі українського «Сокола» відбувся вечір європейської танцювальної музики, у програмі якого були твори Шопена, Дворжака, Крайслера, Брамса, Рубінштейна, Штрауса.

12 лютого 1911 року у Станиславіві постановкою «Наталки-Полтавки» І. Котляревського в залі Д. Єгера на вул. Газовій (тепер – вул. Дністровська) почав діяльність Український народний театр ім. Івана Тобілевича, який спочатку діяв як аматорський гурток. Протягом 1911–1914 років театр відіграв понад 50 п'єс народної та історичної тематики [8].

Перша світова війна перервала творчу діяльність театру аж до 1918 року, коли він відновив роботу у Коломиї. Великий успіх мали вистави «Мартин Боруля», «Чумаки» І. Тобілевича, «Ой не ходи, Грицю» М. Старицького, «Перехитрила» М. Кропивницького та ін. за участю відомих акторів Осиповичевої, Юрчакової, Балеви́ча та Балеви́чевої [9].

В січні 1919 року театр гастролює у Станиславіві. Тут же в 1921 році було проголошено про відновлення його постійної діяльності в місті. Управа театру складалася з Дмитра Дем'янчука – голови, п. Лісової – режисерки, Євгена Шепаровича – адміністратора. Театральна трупа складалася як з галичан, так і з наддніпрянців. Відновлений театр почав підготовку вистави «Воскресіння» М. Чубатого [10].

Проте процес відновлення театру був тривалим. У тижневику «Українське життя» від 8 жовтня 1922 року знову проголошувалося про віднову діяльності театру, але вже за головуванням директора Станіслава Клапоушцака та режисера Юрія Гаєвського. Через газету запрошували до співпраці акторів: Марію Гаєвську, яка протягом 32 років без перерви працювала на рідній сцені, актрису Калісту Гай, співачку Філомену Лопатинську, артистку балету Любов Левицьку, актора Сольського, відому петербурзьку та київську актрису Фатиму Янушевську.

5 жовтня 1922 року відбулися вистави оперет «Циганка Маріуца» та «Бува́льщина».

При театрі під керівництвом артистки балету Любові Левицької відкрилася студія пластичних, класичних і характерних танців для дітей 6–12 років [11].

До 1926 року театр діє як аматорський гурток, а вже з 1927 року починає працювати постійно в театральній залі «Сокола». Вистави проходили кожної суботи та неділі. Почався період найбільшого розквіту театру. В 1927 році директор Банку Господарства Крайового Кость Прус Вишневський вклав велику суму грошей в організацію театру і запросив режисера Ярослава Давидовича та ряд акторів: Величковського, Опара, Лену Ленську, Людмилу Сміринську, Клавдію і Лавра Кемпе, Лізу Радванську [12].

Меценат К. Вишневський в 20–30-х роках частину своїх прибутків і заощаджень жертвував на зарплату артистам, костюми, декорації, рекламу, оплачував театральні борги [13].

В репертуарі були: 1928 рік – опера «Галька» С. Монюшка, оперети Й. Штрауса «Чар вальсу» та «Циганський барон», опера «Орфей у пеклі» Й. Оффенбаха, опера М. Мусоргського «Сорочинський ярмарок»; 1929 рік – історична драма М. Старицького «Маруся Богуславка», оперета «Несподі-

ванка» Кароля Г. Розтворовського, оперета «Циганське кохання» Ф. Легара; 1930 рік – комедія М. Куліша «Мина Мазайло», оперета «Роза Стамбула» Л. Фалля, комедія Ф. Мольнара «Чорт»; 1931 рік – драма Д. Щеглова «Хуртовина» («Пурга»), оперета «Мікадо» А. Саллівена, комедія «Роксі» К. Куммер та ін. [14]. В цей час в театрі працювали актори: С. Вовченкова, Г. Комаринська, Я. Яворська, О. Антоневичева, А. Никифорукова, А. Величковська, Г. Сіятовський, С. Клапоушак, М. Кушнір, О. Катамай, Н. Величковський, П. Ільницький, М. Опар, І. Ничай, І Кудла, Бусько та ін. [15].

Незважаючи на бездоганну гру акторів, деякі вистави не давали очікуваних зборів. Театральна управа скаржилася, що українська громадськість неохоче йде до театру, а все більше – до кінотеатрів. Хоч ціни на театральні квитки були значно нижчими – від 0,5 до 2 злотих [16].

В 1931 році Театр став товариством акторів на паях, була вибрана управа театру: голова, режисер та адміністратор, а також скарбник та перевірна комісія [17].

*Проект афіші вистави «Залізна осторога» за участю О. Бенцаль та Л. Ленської.
З журналу «Нова хата» від 1 січня 1935 року*

У 1933–1936 роках через непорозуміння з міською польською владою театр постійно гастролює краєм. У цей час набувають популярності українські модернові оперети Я. Барнича, якого називали українським Легаром: «Дівча з Маслосоюзу», «Шаріка», «Пригода в Черчі», «Гуцулка Ксеня», пісня-танго з якої користується популярністю до наших днів.

«Шаріка» – друга оперета Я. Барнича, поставлена режисером М. Бенцалем. Головні ролі переконливо виконували Олена Бенцалева та Олександр Яковлів. Впродовж чотирьох років «Шаріка» не сходила зі сцени.

*Вистава оперети Я. Барнича «Шаріка».
Український народний театр ім. І. Тобілевича, 1934 рік.
В центрі О. Бенцалева в ролі Шаріки*

Відомий повний список акторів, оркестру та технічного персоналу театру на 21 червня 1936 року: Микола Бенцаль, Олена Бенцалева, Волощук Іван, Карп'як Володимир, Когут Степан, Кудла Іван, Кемпе Лавро, Кемпова Клавдія, Лисейко Олена, Левицька Розалія, Ленська Лена, Посацька, Радванська Ліза, Радванський Анатоль, Рубчак Іван, Садовський Орест, Слюзарівна Марія, Шведівна Євгенія, Тимчук Роман; оркестр: Цісик Євген, Цісик Зенон, Бойкевич Роман, Сухар Юліян, Онишкевич Олександр, Палідович Славко; технічний персонал: Филік – машиніст, Тимчишин – режисор, Михась Кіндратюк – помічник [18].

У 1938 році театр «Заграва» О. Степового, який працював у краї, об'єднався з Театром ім. І. Тобілевича і утворився професійний колектив – театр ім. І. Котляревського.

Крім театру ім. І. Тобілевича, в Станиславові діяли також інші українські аматорські театральні колективи: Драматичний гурток «Станиславівського Бояну», драматичні гуртки при товаристві «Просвіта», драматична секція Українського студентського союзу тощо.

Бурхливим було і польське театральне життя Станиславова. В 1891 році відбулося відкриття громадського будинку Музичного товариства ім. С. Монюшка як приміщення для польської театральної групи ім. Олександра Фредри (тепер – приміщення обласної філармонії на площі А. Міцкевича).

Ідея побудови приміщення для театру належала Музичному товариству ім. С. Монюшка. Кошти на будівлю спочатку склалися з внесків членів товариства, згодом до них приєдналися пожертви польської громадськості та субвенції міської влади та фінансових установ. Будовою керували інже-

Будинок Музичного товариства ім. С. Монюшка до Першої світової війни

нери Мар'ян Кучинський та Йозеф Лапіцький. Проектантом театру став залізничний інженер Йозеф Лапіцький, який під псевдонімом «Лірник» переміг у конкурсі на кращий проект. Будова була розпочата 21 травня 1890 року, а закінчена 22 листопада 1891 року. Загальна вартість будови становила 104598 злотих [19].

На сцені театру Музичного товариства ім. С. Монюшка виступали видатні українські співаки Олександр Мишуга та Соломія Крушельницька, корифеї українського театру Марія Заньковецька та Микола Садовський.

Без польського театру О. Фредри не обходилося жодне офіційне святкування, він відігравав провідну роль в польському культурному житті міста. Репертуар театру поновлювався трохи не щотижня. До прикладу, 6 листопада 1925 року актори театру зіграли комедію Шекспіра «Комедія помилок»; 28 листопада 1925 року на Вечорі листопадовому театр відіграв виставу «Вірна коханка», а вже в наступний день представив на суд публіки популярну на той час у Європі виставу Берра і Бернеціла «Бeverлі». На час Великого посту театр ім. О. Фредри мав окремий репертуар – 13 і 14 лютого виконувалася вистава Залевського «Гріх». В лютому 1926 року – комедія Кайсера «Романс у зошиті», 7 березня – комедія Рушковського «Весела Фонсія», 21 березня – комедія Збігнева Орвіца «Його капральська величність» – список можна продовжувати! [20].

Ціна на квитки в театр О. Фредри була прийнятною і коливалася від 50 грош до 3 злотих. Для залучення широких глядацьких верств ціни на квитки часто знижувалися.

15 червня 1928 року на загальних зборах відбулося об'єднання Музичного товариства ім. С. Монюшка з театром ім. О. Фредри в єдине товариство під назвою «Театр ім. С. Монюшка Товариства музично-драматичного

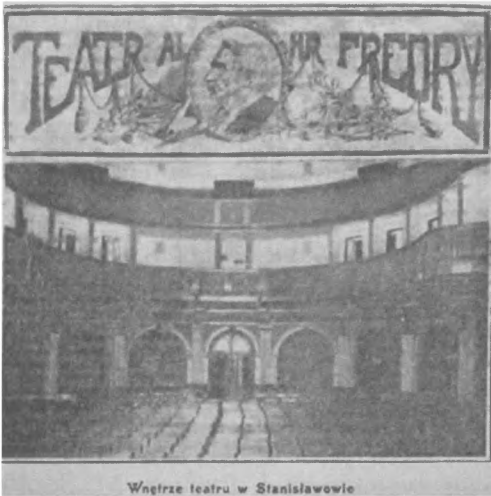

*Проект перебудови театру
(з газети «Kurjer Stanislawowski»
від 4 листопада 1928 року)*

*Театр ім. С. Монюшка. 1937 рік.
Листівка з колекції Олега Гречаника*

в Станиславові» [21]. Статут новоутвореного Товариства був прийнятий у 1933 році [22].

*Внутрішній вигляд театру
(з газети «Kurjer Stanislawowski»
від 7 березня 1926 року)*

*Перший голова театру О. Фредри
Леон Кузьмінський*

6 жовтня 1929 року була завершена перебудова театру, яка значно збільшила його площу.

З січня 1935 року театр ім. С. Монюшка змінив назву на Воєводський театр подільсько-покутський, директором якого стала Сюзанна Лозінська. Театр проводив насичену гастрольну діяльність і за сезон 1934/35 років дав більше 500 вистав у Станиславівському та Тернопільському воєводствах.

Великою популярністю користувалися актори театру С. Лозінська, З. Бонча, М. Копачовна, М. Сенявська, Н. Востровська, Я. Клеер, П. Норська, М. Мар'янський, Соколовський, Маліновський та ін.

Діяли в місті також два аматорські єврейські театри: «Sz. Anski», що на вул. Собеського, 52 (тепер – вул. Січових Стрільців) та «Goldfaden» – на вул. Липовій, 20 (тепер – вул. Т. Шевченка).

Цікаво, що ініціатива створення єврейського театру належала товариству «Goldfaden», яке сприяло розвитку торгівлі. Початки єврейського театру відносимо до 1918 року. Керував театром поет і письменник Сафрін. Спочатку театр знаходився на вул. Карпінського (тепер – вул. Галицька, 15). Були поставлені п'єси «Брати Лур'є», «Бог, людина, сатана» та ін. В середині 1919 року було створено музично-драматичне товариство «Goldfaden». Театр товариства не мав свого приміщення і орендував зали спочатку театру ім. Монюшка, а згодом українського «Сокола» (тепер – зал «Просвіти», що на вул. Грушевського), а дирекція театру знаходилася на вул. Сапїжинській, 18 (тепер – вул. Незалежності). Популярними єврейськими акторами були: Марк Оренштейн, Алекс Штайн, Яков Вайсліц, Давид Герман, Авраам Моревський, Йосип Камін, Геня Булт, Курт Кашт та ін. Виступав у театрі прославлений світовий актор О. Гранах, уродженець с. Вербівці Городенківського району. Театр побував на гастролях у Львові, Перемишлі, Коломиї, Бучачі, Чорткові, Калуші, Косові, Кутах.

Історія Станиславова налічує багато славетних мешканців – видатних діячів української та й світової культури.

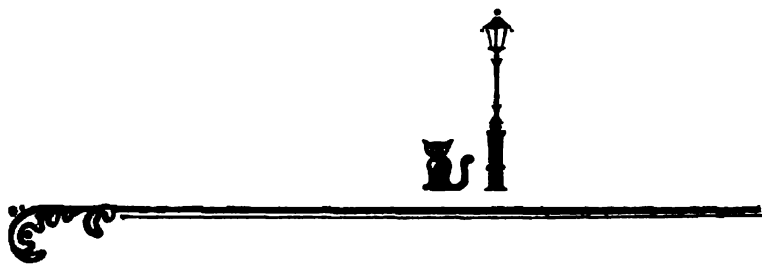
В Станиславові і в краї проявив блискучий талант «найталановитіший галицький композитор» Денис Січинський, працювали музиканти та організатори музичного життя Василь Безкоровайний, Іван Смолинський, Іван Недільський, Ромуальд Зарицький, Ярослав Барнич, Микола Колесса, Осип Залеський. Певний час проживав у Станиславові і славетний композитор Анатолій Кос-Анатольський. Його шедевральний український романс на слова І. Франка «Ой ти, дівчино, з горіха зерня» відомий кожному!

Уроженцем Станиславської землі були художники І. Рубчак, М. Зорій, тут проявився талант скульптора Г. Крука.

З Станиславовом пов'язана видавнича і громадська діяльність Наталії Кобринської. У 1923 році до Станиславова переїхала родина письменниці Ірини Вільде.

З історією Станиславова тісно пов'язана літературна і суспільно-політична діяльність І. Я. Франка, що і дало підставу перейменувати місто в 1962 році в Івано-Франківськ. У 1884 р. Іван Франко виступав на зборах «Товариства руських жінок», у 1889 та 1890 рр. – на шевченківських вечорах, у 1914 році у залі «Руської бесіди» (тепер – Січових стрільців, 24) читав поему «Мойсей». Саме у Станиславові в 1883 р. поет зустрів своє велике кохання – вчительку Юзефу Дзвонковську.

1. *Ничай Л.* Консерваторія ім. С. Монюшка в Станиславові / Л. Ничай // Вісник Прикарпатського Університету: Мистецтвознавство. Випуск III. – Івано-Франківськ, 2001. – С. 152.
2. Там само. – С. 154.
3. Там само. – С. 153.
4. Там само. – С. 154–155.
5. Статистичні дані про стан Консерваторії Музичного Товариства ім. С. Монюшка у місті Станіслав // ЦДДА України у Львові. – Ф. 146. оп. 25, спр. 84, арк. 131. Цит. за: Ничай Л. Консерваторія ім. С. Монюшка в Станиславові. – С. 156.
6. Kurjer Stanislawowski. – 1937. – 4 lipsa.
7. *Полошняк Н.* Діяльність вищого музичного інституту ім. М. Лисенка у Станіславі / Н. Полошняк, Л. Ничай // Вісник Прикарпатського університету: Мистецтвознавство. Випуск II. – Івано-Франківськ, 2000. – С. 25.
8. *Бершадська Т.* Мій Івано-Франківськ / Т. Бершадська, Я. Атаманюк, С. Чехольська. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2005. – С. 234.
9. *Полякова І.* Діяльність Українського народного театру ім. І.Тобілевича / І. Полякова, І. Дейчаківська // Вісник Прикарпатського університету: Мистецтвознавство. Випуск VI. – Івано-Франківськ, 2004. – С. 54.
10. Відновлення театру ім. Тобілевича в Станиславові // Українське життя. – 1921. – 1 травня.
11. Віднова діяльності «Українського народного театру ім. Івана Тобілевича в Станиславові» // Українське життя. – 1922. – 8 жовтня.
12. *Бенцаль-Карп'як О.* Український народний театр ім. І. Тобілевича / О. Бенцаль-Карп'як // Альманах Станиславівської землі: Збірник матеріалів до історії Станиславова і станиславівщини. Т. I. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1985. – С. 577.
13. *Антоневич Д.* Театр ім. Тобілевича і його меценат дир. К. Вишневський Тобілевича / Д. Антоневич // Альманах Станиславівської землі: Збірник матеріалів до історії Станиславова і станиславівщини. Т. I. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1985. – С. 583.
14. *Полякова І.* Діяльність Українського народного театру ім. І.Тобілевича. – С. 58–60.
15. Народний театр ім. І. Тобілевича і його діяльність // Діло. – 1928. – 23 лютого.
16. Там само.
17. *Бенцаль-Карп'як О.* Український народний театр ім. І. Тобілевича – С. 579.
18. *Затварська Р.* Корифеї галицьких театрів / Р. Затварська. – Коломия, 1997. – С. 47.
19. Sprawozdanie z działalności wydziału za r. 1929/30 «Teatr im. Monuszki Towarzystwa muzyczno-dramatycznego w Stanislawowie». – Stanislawow, 1930. – S. 4.
20. Kurjer Stanislawowski. – 1925. – 15 listopada; 1025. – 29 listopada; 1925. – 21 listopada; 1926. – 28 lutego; 1926. – 21 marca.
21. Sprawozdanie z działalności wydziału za r. 1929/30 «Teatr im. Monuszki Towarzystwa muzyczno-dramatycznego w Stanislawowie». – S. 6.
22. Statut Towarzystwa «Teatr im. Monuszki w Stanislawowie». – Stanislawow, 1933. – 21 s.

Станиславівські трафунки

Яке міське життя без курйозних випадків? Інколи випадки з станиславівського життя сприймаються тепер як дивні і незрозумілі, деякі веселять, а інші – гостро обурюють. Знало місто і трагічні події.

Як кіт до в'язниці довів. Чи не звеселить тебе, любий читачу, судова хроніка за 6 червня 1937 року? За крадіжку kota пан Івасишин попав у в'язницю на 6 місяців. І крав не для себе, а для сусіда, якому надокучали миші. А, по суті, і не крав зовсім, а тільки приманив kota з вулиці. Проте, як виявилось, кіт мав господиню, а право власності серйозно охоронялося. Ось так занадто ініціативний пан і потрапив до криміналу [1].

Чому скажений кіт паню покусав. А інший випадок з котом, як на мене, зовсім сумний. У листопаді 1912 року Станиславів облетіла шокуюча звістка – паню покусав скажений кіт! Кіт, за свідченнями, був дуже худий, зі шнурком на шиї. А на початку ХХ століття у крамницях практикували жорстокий звичай прив'язувати kota і не годувати його, щоб той мав охоту виловлювати мишей. Ось такий оскажений від голоду кіт вирвався і покусав бідолашну паню [2]. Зрештою, про паню відомо, що вона поїхала до Кракова на лікування. Доля kota не відома.

Собача вірність. Сумна новина облетіла Станиславів. Без сліз неможливо читати повідомлення в газеті «Kurjer Stanislawowski» від 27 січня 1935 року. Після трагічної загибелі самотнього мешканця міста (прізвища не називається) його пес ліг на могилу і ніхто не міг його звідти забрати. Оскільки зима в 1935 році була дуже морозною – на Водохреще морози досягали 20 градусів, то, звичайно, вірний собака за ніч замерз. Інколи наші брати менші нагадують вічно заклопотаним людям, що ще існує справжня відданість.

Шантаж чи патріотичне виховання. Часто в газеті «Станиславівські Вісті» початку ХХ століття можна зустріти повідомлення мало зрозумілі, а то і не сприйнятні для сьогодення. Хтось може вважати, що вони мають

виховний патріотичний характер, а інші побачать в них втручання в особисте життя чи навіть шантаж.

Газета сповістила, що якийсь народний учитель з Княгинина-Колонії в неділю, 4 жовтня 1912 року пожертвував кілька сотиків на Польське шкільне товариство (Towarzystwo szkoły ludowej). І тепер за кару має стільки ж пожертвувати на «Рідну школу». В іншому разі він через газету буде названий публічно [3].

І бідолашний вчитель нарозумився! Вже у наступному номері газети було оголошено, що він переказав для «Рідної школи» 1 корону. Молодий учитель виправдовувався тим, що пожертви для польського шкільного товариства збирала знайома і, мабуть, небайдужа, йому пані. Але і це не допомогло бідоласі, отримав нотацію від газети [4]. Ніяк не могла передбачити газета ніжних почуттів свідомого українця до польки!

І вже зовсім важко прихильно сприйняти таке повідомлення з «Станіславських Вістей» за 7 листопада 1912 року: «Взиваю три панночки, які в суботу дня 2 падолиста цього року переходили через «тунель» в Станіславові о годині 9:40 вечора, щоби за чемність мною оказану зложили 2 К на «Рідну школу», а 1 К на кошти перебудови зали станіславівського «Сокола». В противнім разі змушений оголосити їх імена публічно. Мужик в кожусі».

Дуже вже цікаво, що ж таке грандіозно героїчне міг вчинити «мужик в кожусі» в тунелі довжиною у 25 дамських кроків, за що би міг вимагати оплату в панночок – навіть на патріотичні цілі.

У сучасного читача може виникнути запитання: де ж зараз знаходиться згадуваний тунель? У 1906 році на вимогу депутатів австрійського парламенту з метою запобігання аварій був збудований тунель-перехід під залізничною колією (зараз – на початку вул. Вовчинецької).

Як не дивно, українська громадськість сприймала подібні заяви як належні і не бачила у них жодних порушень прав людини чи норм моралі.

Аморальні жовніри. А за міську мораль громадськість дбала старанно і кожне порушення засуджувалося публічно. Існувало навіть Товариство морального виховання. Польська крайова газета «Kurjer Stanislawowski» від 21 березня 1926 року повідомила, що у театрі жовнірському при 48-му полку піхотинському виконувалися куплети сумнівного характеру і призвала до майбутнього проведення цензури виступів.

Де вода для військових коней? На початку 1920-х років у станіславівських казармах, що знаходилися на розі вулиць Білінського (тепер – вул. Академіка Сахарова) та Зосиної Волі (тепер – вул. Коновальця) зовсім не було криниць. Тому тричі на день жовніри гнали табуни коней на водопій до помпи по вул. Зосиної Волі, знімаючи у теплі дні гори пилу. А ще безсоромні жовніри, скеровуючи коней, вживали сороміцькі слова. Обуренню мешканців

не було меж! «Може би всі військові казарми мали власні криниці й не нищили помпи бідному населенню», – запитують станиславівці через газету «Українське життя» від 1 травня 1921 року.

Станиславів некримінальний. Станиславів ніяк не можна назвати кримінальним містом, на відміну від самої Польщі, де на 100000 населення припадало 187,5 в'язнів [5]. Хроніки з міських судових засідань за своєю чисельністю і значимістю помітно уступають новинам культури. Тогочасні кримінальні злочини носили побутовий чи дрібнокримінальний характер. Найчастішими були шахрайство, в тому числі і шлюбне, привласнення громадських, поштових чи державних грошей, крадіжки, зловживання службовим становищем. Інколи газети сповіщали про втечу молодих дівчат з батьківського дому за коханими, а інколи і про самогубства, в основному, через нерозділене кохання чи борги. Бували і зовсім трагічні випадки безглуздої смерті через укуси щурів чи ненадання необхідної допомоги. Прикрий випадок стався влітку 1937 року, коли якийсь М. Комар не надав допомогу потопаючому учню С. Асбаху і тим причинився до його загибелі [6].

Українці судилися менше, ніж поляки. Цікаву судову статистику знаходимо в Газеті «Нова Зоря» від 15 травня 1932 року. Виявляється, що польські громадяни мали схильність до судових тяжб. Згідно із статистикою, кожен 20-й польський громадянин мав конфлікт з карним кодексом, а кожен 12 вів процес за майнові права. В 1929 році польськими судами було розглянуто 4459000 справ, а в 1930 році – уже 4824000 справ! Найбільшу кількість справ становили так звані «писківки», тобто процеси за образу гонору. З судових справ держава мала чималий дохід: у 1928 році – 48 млн. зл., у 1930 році – 47 млн. зл., а за 1932–1933 роки – до 60 млн. зл. Цікаво, що жителі Західної Польщі судилися в три рази більше, ніж галичани та майже в чотири рази більше, ніж волиняни.

Куріння небезпечне для здоров'я. Станиславівські горожани у ті благословенні часи не чули ще про використання наркотичних речовин у злочинній практиці, тому дуже дивним і загадковим видався випадок, який стався із залізничним охоронцем Юзефом Гардинським у березні 1926 року. Їдучи у потязі Ходорів-Станиславів, Юзеф познайомився з доброзичливим на вигляд паном і навіть пригостився від нього цигаркою, після чого втратив пам'ять. Опам'ятався пан Юзеф на колії десь поблизу селища Більшівці. Так як у потерпілого грошей не було, то незнайомиць викрав тільки свідоцтво про шлюб. Поліція вважає, що у цигарку були підмішані наркотичні речовини. Станиславівська громадськість була схвильована таким зухвалим злочином [7].

Війна афіш. Театри завжди прагнули привабити якнайбільше глядачів, проте часто у цьому стремлінні використовувалися не зовсім коректні засоби.

Так, наприклад, у 1928 році хтось постійно зривав афіші польського театру ім. С. Монюшка. Хуліганів навіть довелося присоромлювати через

пресу. Проте у цій війні афіш виявився несподіваний переможець – кінемаграф!

Добровільно-примусово. «Добровільні внески» – зовсім не сучасний винахід. Польські чиновники придумали велику кількість поборів – «добровільних внесків», які, проте, стали обов’язковими для прохачів: на освіту позашкільну, на зимову допомогу, на ліги морську, авіаційну та ін. Побори набули таких великих розмірів і стали джерелом зловживань з боку чиновників, що Голова Ради Міністрів Польщі був вимушений видати адміністративне розпорядження про заборону збирати у зв’язку з виконанням урядових чинностей усяких оплат не встановлених законодавчо [8].

Чиновницькими поборами також був стурбований Міністр внутрішніх справ, який заборонив при виробленні паспортів брати будь-які додаткові оплати, які сягали до 10 злотих [9].

Правильні закони. З кінця 1937 року потяги в Галичині прибували або старалися прибувати на станції вчасно, без запізнь. Цьому сприяло розпорядження залізничних властей, видане у листопаді 1937 року, згідно з яким машиніст потяга карався за спізнення на 1 хвилину штрафом: пасажирського потягу – 2 злотих, експресу – 5 злотих, міжнародного потягу – 10 злотих. За запізнення внаслідок погодних перешкод штраф не накладався [10].

З березня 1928 року заборонялося курити в залах очікування на залізничних станціях. Порушення цього припису каралося штрафом у 5 злотих [11].

Також каралося штрафом невчасне завершення будівництва. В договорі з будівельними підприємствами указувався розмір відшкодування при недотриманні визначених сторонами термінів – до 200 злотих за прострочений день [12].

Погодні аномалії. Хоч у міжвоєнний період ще ніхто не знав про глобальне потепління, але і тоді зустрічалися погодні аномалії. Найбільше сюрпризів галичанам подарував 1937 рік. Січень приніс такі тріскучі мори, що у школах деяких повітів Станиславівського та Львівського воєводства відмінили навчання [13]. А вже на початку травня термометр показував 33 градуси тепла за Цельсієм [14]. Далі – гірше. На початку червня 1937 року у Львові температура вдень піднімалася до 40 градусів за Цельсієм. Місцеві газети давали поради, як врятуватися від спеки. На жаль, немає даних про температуру у ці дні в Станиславові, але ймовірно, що і тут мало бути теж дуже спекотно [15]. У середині червня температура в деяких прибережних районах Польщі досягла рекордної позначки – до 47 градусів за Цельсієм. По всій Галичині посуха в загальному тривала два місяці. Повсюди спалахували пожежі. [16]. У серпні на Галичину прийшло інше лихо – повені [17], а вже в жовтні у Карпатах випав перший сніг як предвісник ранньої зими [18]. Причиною природніх аномалій галичани бачили надмірне вирубування лісів у Карпатах.

А ось незрозуміле природне явище, з яким зустрілася Галичина у квітні 1928 року не на жарт стурбувало і налякало не тільки простих обивателів, але навіть учених. Вночі 27 квітня загадковий жовтаво-червонявий попіл значним шаром вкрив усю Галичину. Як виявилось пізніше, такий же попіл зафіксували на Буковині, у Румунії, але до Кракова і Варшави він не долетів. Не зачепив попіл також Угорщини. В Чернівцях напередодні ввечері три години йшов дивний болотистий дощ при незвичайному затемненні неба. Станиславівці повідомляли, що попіл рухається червоними хмарами з боку Румунії. Поїзди зі Львова були вкриті товстим шаром рудого порошу [19].

У Львові та в околицях попелу випало від 13 до 20 тонн на 1 квадратний кілометр. А є відомості, що в Станиславові шар попелу був товщий, ніж у Львові [20].

Невідомий попіл досліджували вчені Львівської політехніки геофізик Арцтовський та ректор проф. Токарський. Вони визначили, що попіл має вулканічне походження і складається з дрібного вулканічного скла, заліза, магнію і кремнію. Вчені припустили, що дивний попіл не має нічого спільного із землетрусом на Балканах, який відбувся напередодні. Ймовірно, цей попіл рухався над поверхнею землі на значній висоті (до 40 км) багато тижнів, поки не випав у Галичині. Його походження – це, можливо, вулкани в Японії чи Азії, проте можливо, що джерело пилу треба шукати у вулкані Кракатау, який на той час якраз ожив [21].

Деякі з науковців указували навіть на космічне походження пилу.

Проте найцікавіших висновків дійшов проф. Е Ромер:

1. Пил летів в Галичину з півдня (минаючи Угорщину).
2. Швидкість руху попелу вчений вираховував – 30 км на годину.
3. Перелетівши через Карпати, попіл ослаб і згодом зовсім перестав випадати, отже, він летів низько – 1000–2000 м над землею, бо інакше би перелетів на Закарпаття.
4. Джерело попелу знаходиться не далі 1000–2000 км, можливо, у вулканах Вірменії, чи Егейського моря [22].

Походження попелу так і залишилося таємницею.

Оце повезло! Знав Станиславів і випадки надзвичайної фортуни. В газеті «Нова Зоря» від 18 листопада 1937 року, не вказуючи прізвища героя, розповідається саме про такий випадок. Бідний мешканець Станиславова купив старий плащ за 5 злотих, в кишені якого знайшов доларову лотерею, на яку виграв 5000 доларів.

Без астрологів – нікуди! Цікавилися мешканці міста астрологією і графологією. В місцевих та галицьких періодичних виданнях частими були пропозиції астрологічних послуг за 1 злотий марками польської пошти. А графологічні прогнози надавала сама газета «Станиславівські Вісті» за 0,5 злотих [23].

Рекорд швидкості у поштовій комунікації. 17 квітня 1921 року прийшов до мешканця Станиславова (прізвище не вказане) рекомендований лист з Ужгорода з датою відправки 5 червня 1920 року. На конверті було зазначено, що лист переглядався військовим поштовим контролером. Подорож листа тривала 10,5 місяців та ще чомусь проходила через Львів [24].

Міські пожежі. Частими, на жаль, були в місті пожежі. Щорічно у січні керівництво у справах пожеж в місті складало статистичний звіт про кількість пожеж в минулому році. Такі статистичні дані доносилися до громадськості через пресу. Ось, наприклад, які пожежі сталися в Станиславові у 1927 році: 17 пожеж дачних, 40 квартирних, 4 підвальні, 9 на горищі, 71 від зіпсутого димаря, 1 пожежа торфовиська, 2 інші. Загальна шкода від пожеж становила 300 тис. злотих [25].

Престижна «колійова» робота. Залізнична служба вважалася однією з найпрестижніших в Галичині. І це було справді так. Працівники отримували зарплату значно вищу від середньої, форменний одяг, вугілля, оплачувану відпустку, безкоштовні квитки для себе і родини, державну пенсію. Інколи залізничники могли отримати навіть службове житло.

Не менш престижною була робота в «Цісарсько-королівських головних машинних майстернях у Станиславові» – тепер локомотиворемонтний завод.

У міжвоєнний період штатні працівники майстерень отримували 250–290 злотих, тимчасові – до 150 злотих при середній зарплаті у краї – 100 злотих на місяць. Раз на квартал ремонтники отримували інфляційну доплату.

Працювали робітники по 8 годин на день, мали один вихідний на тиждень, надурочні роботи гарно оплачувалися, а щорічна відпустка могла досягнути 24 днів. Вихідними були релігійні та державні свята. У 30-х роках ХХ століття майстерні забезпечували роботою більше 2 тис. працівників.

Проте на «колійову» роботу у польський період старалися брати тільки поляків, а українців часто звільняли під різними приводами.

Залізнична катастрофа. Найбільш трагічним випадком у Станиславові в 20-х рр. ХХ ст., безумовно, була залізнична аварія, яка відбулася на лінії Хриплин-Станиславів 9 листопада 1928 року [26]. При густому тумані снятинський пасажирський поїзд № 322 в'їхав у чортківський пасажирський поїзд № 1312, який затримався перед семафором. Частково пошкодилися паровоз потягу № 322 та два вагони потягу № 1312. З пасажирів дві особи знаходилися в тяжкому стані і відправлені в лікарню, а 36 осіб отримали легкі ушкодження. З працівників залізної дороги ушкодження отримали 6 кондукторів та машиніст потягу № 322. Одразу на місце аварії прибув рятунковий потяг з 4 лікарями та санітарами, які надавали першу допомогу. Також медична допомога надавалася в лікарських амбулаторіях Станисла-

вова. Для всіх пасажирів, хто міг продовжити подорож, було виділено особливий потяг до Львова. Залізничний рух швидко був відновлений. Поліція взялася за розслідування причин аварії [27].

Згадав, що українець. Про цікавий випадок, який стався у травні 1921 року розповіла станиславівська газета «Українські вісті». У потязі до Станиславова поліцей перевіряв документи подорожніх. «Якої пан національності?» – запитав поліцей заможного з виду селянина. «Я українець!» – відповів той. Потім перевіряючий з таким же питанням звернувся до поміщанському зодягненого молодика. «Я – поляк», – відповів юнак. «А чи пан служив у війську?» – тут же поцікавився працівник поліції. Молодик зніжковів і вже тихо уточнив: «Я, я – українець...». Поліцей не повірив цьому «українцю» і висадив його з потягу для подальшої перевірки. «Де честь?» – запитує газета.

А справа була у тому, що українців до армії почали призивати тільки з 1923 року. Проте тих громадян, які легітимізувалися як поляки, призивали до війська ще з 1920 року.

Газета повідомила також, що українцем себе визнав заможний власник 250 моргів ґрунту (1 морг – 0,56 га) з с. Збори Калуського повіту, а молодик, який соромився своєї національності, був непутящим сином мірошника з цього ж села.

Дорогі собаки. Згідно з розпорядженням міської управи про оподаткування собак на 1935 рік, господарі повинні були сплачувати по 5 зл. щорічно за одного пса, 10 зл. – за другого, 20 зл. – за третього і кожного наступного. Звільнявся від оподаткування тільки один пес за умови, що він необхідний для охорони господарства і постійно знаходиться на прив'язі. Податок потрібно було сплатити разово до 1 березня. Крім цього, за реєстрацію одного собаки треба було ще сплатити 1 зл. Городянам попередили, що незареєстрованих і неоподаткованих псів будуть забирати у господарів і топити. Така ж сумна доля чекала бездомних тварин. Коти податками не обкладалися. Якщо враховувати, що середня заробітна плата кваліфікованого робітника становила 70–100 зл., то утримання чотирилапих охоронців обходилося городянам дорого.

Скільки автомобілів було в Станиславові в 1935 році? Згідно з реєстрацією, в Станиславівському воєводстві в 1935 році було 335 машин і мотоциклів, з них на місто припадало 54 машини легкових, 3 вантажних та 26 мотоциклів.

Нашестя жебраків. Напередодні релігійних свят Станиславів страждав від напливу жебраків, які «окуповували» головні вулиці і не давали поважним городянам прогулюватися містом, буквально переслідуючи їх. Особливо багато жебраків приїхало до міста напередодні Великодня 1936 року. Бачачи можливість легкого заробітку, бідніші міські діти теж почи-

нали жебракувати. Поліція була вимушена проводити облави на жебраків. Так, у березні 1936 року під час такої облави було виявлено 9 неповнолітніх жебраків-станиславівців віком від 9 до 16 років, яких повернули у сім'ї. Батьки малолітніх правопорушників були суворо попереджені.

«Найважливіші для цілого століття розкопки». 1937 рік був знаменитим не тільки для Станиславова, Польщі, але і для всієї світової наукової спільноти. До с. Крилоса, що біля Галича, влітку-восени 1937 року прибувало багато екскурсій, в окремі дні – до 5000 чоловік. А приваблювали відвідувачів, за висловом репортерів, «найважливіші для цілого століття розкопки».

В результаті розкопок у с. Крилосі визначний український археолог д-р Ярослав Пастернак знайшов фундамент княжого Успенського собору, тобто місце розташування стародавнього Галича – столиці Галицько-Волинського князівства, яку досі безуспішно шукали вчені. Також в результаті розкопів знайдений кам'яний саркофаг, в якому був похований сам князь. Побіч саркофагу археологи відкопали поховання молодої жінки із золотою діадемою на чолі [28].

*На розкопках давнього Галича.
Фотографія з колекції Олега Гречаника*

Подальші розкопки дали можливість уявити, як виглядала в минулому столиця галицької землі. Княжий Галич займав дуже вигідне топографічне положення, яке забезпечувало йому природну охорону: із заходу височіла Крилоська гора з крутими схилами, а зі сходу місто було захищене глибоким яром Мозолевого потоку. З південної сторони були насипані штучні земляні вали.

Саме місто було поділене на три окремо укріплені райони, де проживали різні соціальні верстви.

На самій верхівці Крилоської гори знаходився «Золотий тік» – княжий двір. Він був захищений ровом та валом, нижче яких розміщувалася єпископська частина, де і знаходився уже згадуваний Успенський собор та будинки духовенства. В цій частині міста розміщувалася також торговельна площа. Єпископська частина столиці захищалася подвійною лінією ровів та валів.

Ще нижче знаходився посад, де розташовувалися двори купців та майстерні ремісників.

Незахищена частина столиці – Підгороддя розмістилася на захід від Крилоської гори на двох берегах річки Лукви.

Загалом княжий Галич займав 40 квадратних кілометрів [29].

Цікаво, що фінансував розкопки митрополит Греко-Католицької церкви Андрей Шептицький, виділяючи протягом 3-х років по 1000 злотих щорічно [30].

1. Станиславівські Вісті. – 1937. – 6 червня.
2. Станиславівські Вісті. – 1912. – 7 падолиста.
3. Станиславівські Вісті. – 1912. – 10 жовтня.
4. Станиславівські Вісті. – 1912. – 17 жовтня.
5. Тюремна статистика // Станиславівські Вісті. – 1937. – 22 серпня.
6. Нова зоря. – 1937. – 11 листопада.
7. Kurjer Stanislawowski. – 1926. – 21 marca.
8. Бороніться перед драчками [поборами] // Станиславівські Вісті. – 1937. – 12 вересня.
9. Нова Зоря. – 1937. – 22 липня.
10. Нова Зоря. – 1937. – 21 листопада.
11. Не вільно курити в залізничних ждальнях // Нова Зоря. – 1928. – 29 березня.
12. Головатий М. Етюди старого Станиславова / М. Головатий. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2007. – С. 135.
13. Нова Зоря. – 1937. – 28 січня.
14. Нова Зоря. – 1937. – 16 травня.
15. До цікавинок // Нова Зоря. – 1937. – 3 червня.
16. Нова Зоря. – 1937. – 17 червня.
17. Нова Зоря. – 1937. – 29 серпня.
18. Нова Зоря. – 1937. – 21 жовтня.
19. Галичина під вулканічним порохом // Нова Зоря. – 1928. – 3 травня; Небуденне явище // Діло. – 1928. – 28 квітня.
20. Нова Зоря. – 1928. – 6 травня.
21. Звідки взявся загадковий пил в Галичині? // Діло. – 1928. – 28 квітня.
22. Вулканічний чи космічний? // Нова Зоря. – 1928. – 6 травня.
23. Kurjer Stanislawowski. – 1928. – 1 lipsa; Графологічний куток // Станиславівські Вісті. – 1937. – 8 серпня.

24. Рекорд скорости в поштовой коммуникации // Украинське Життя. – 1921. – 1 травня.
25. Kurjer Stanislawowski. – 1928. – 15 stycznia.
26. Katastrofa kolejowa w Stanislawowie // Kurjer Stanislawowski. – 1928. – 11 listopada.
27. Komunikat Dyrekcji Kolei Panstwowych w Stanislawowie // Kurjer Stanislawowski. – 1928. – 11 listopada.
28. Нова Зоря. – 1937. – 22 липня.
29. *Пастернак Я.* Станиславівщина у сивій давнині / Я. Пастернак // Альманах Станиславівської землі: Збірник матеріалів до історії Станиславова і станиславівщини. Т. I. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1985. – С. 13-31.
30. Крилос – наша слава // Нова Зоря. – 1937. – 8 серпня.

Станиславівці сміються (галицькі жарти першої третини ХХ століття)

Стійкий характер

– Скажіть мені, будь ласка, яких власне політичних переконань є ваш приятель Кудивітер?

– Мій приятель Кудивітер? Зеленого поняття не маю, бо я вже його три дні не бачив.

Інший варіант:

– Скажіть мені, будь ласка, яких власне політичних переконань є ваш приятель Кудивітер?

– Ви маєте на увазі до обіду чи після?

У лікарні

– Скільки хворих померло сьогодні? – питається черговий лікар.

– Восьмеро.

– А мені здається, що я вчора виписав дев'ять рецептів.

– Правильно. Але один з тяжче хворих не хотів приймати лікування і живе досі.

Хто би цим турбувався!

Влітку мандрівник зайшов у село в горах, звідки тридцять кілометрів до найближчого містечка, лікаря, аптеки.

– Гарно тут у вас, – чудується мандрівник. – Але як ви тут можете жити? Якщо, наприклад, хтось із вас занедужав й терміново треба лікаря, що ви тоді робите?

– Е, пане, та ми не потребуємо ніяких дохторів – усі вмираємо самі!

На ярмарку

Купує господар корову й питається:

– А чи вона добра?

– Дуже добра, лише при доїнні може часом копнути.

– О, то нічого! Я ж сам не дою, лише моя жінка.

Думав би хто, що чудес не існує!

- А скільки ваша корова дає молока денно?
- Тепер, прошу пана, влітку, коли пасемо її на пасовищі, то дев'ять літрів.
- Ну, це зовсім незле! Що ж ви з тим молоком робите?
- А так, прошу пана: три літри випиваємо самі, чотири доставляємо до нашої районної молочарні, а вісім літрів несемо до міста на готове...

Еволюція, або мавп'яча справа

В ресторані двоє відвідувачів розмовляли про походження людини, а третій обідав спокійно. Коли балакуни вирішили, що походять від мавпи, спитали свого товариша:

- Ну, а як ви думаєте, чи не походимо ми від мавпи?
- Я не знаю. Я не люблю мішатися в чужі фамільні справи.

Говорили товариші про походження людини від мавпи і спитали одного, що прислухався, що він думає.

– Я не буду про це говорити, бо я вже раз мав розмову з Іваном у цій справі, і ми дійшли до кінця.

– До якого кінця?

– Ми не дійшли обоє до одного кінця. Іван зайшов до шпиталю, а я – на поліцію.

Спізнився

Микита Задорожний, продавець безрогої худоби, спізнився зі своїм товаром до поїзда, тому відіслав таку телеграму до жінки: «Сьогодні поїзд не приймає більше свиней, тому я вертаюся завтра».

Обрахував

- Прошу тебе, позич мені 20 злотих!
- Добре! Маєш тут 10 злотих.
- Як то? Адже я прохав тебе про 20!
- Бачиш, я люблю завжди справедливий обрахунок: ти втрачаєш на тому 10 злотих – і я також...

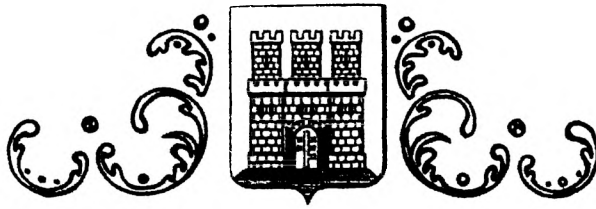
Нехай би вже!

Мати чотирьох дочок:

– Бійтеся Бога, дівчата! По кутах павутиння – жених повіситься!

Наймолодша донька, розтріпана:

– Нехай би вже й повісився, аби лиш знайшовся!

Замість післямови – додати

Міські голови Станиславова:

Бенедикт Андрушовський, з 1695 р. – перший війт магістрату.

Бургомістри:

Антоні Суханек (1867–1868 рр.);

Ігнаци Камінський (1870–1888 рр.);

Валерій Шидловський (1889–1896 рр.);

Артур Німгін (1896–1919 рр.);

Міхал Ференсевич (1919–1921 рр.);

Станіслав Теодорович (1921–1923 рр.);

Теофіл Зайдлер (1923 р.);

Володимир Домбровський (1924 р.);

Вацлав Хованець (1924–1935 рр.).

Президенти міста:

Здіслав Стронський (1935–1937 рр.);

Францішек Котлярчук (1937–1939 рр.).

Восводи Станиславівського восводства:

Едмунд Юристовський (21.X.1921 р. – 18.VIII.1925 р.);

Олександр Дес Логес (18.VIII.1925 р. – 30.X.1926 р.);

Владислав Корсак (18.XII.1926 р. – 12.IX.1927 р.);

Олександр Моравський (28.X.1927 р. – 23.X.1928 р.);

Пол. Броніслав Наконечніков-Клюковський (30.X.1928 р. – 29.VIII.1930 р.);

Жигмунт Ягодзінський (11.IX.1930 р. – 11.II.1936 р.);

Мечислав Стажинський (11.II.1936 р. – 22.VI.1936 р.) – в. о.;

Ян Савіцький (23.VI.1936 р. – 24.IX.1936 р.);

Ген. Стефан Паславський (24.IX.1936 р. – 20.I.1939 р.);

Станіслав Ярецький (20.I.1939 р. – 2.IX.1939 р.).

Зупинені миті історії старого Станиславова
Листівки з колекції Олега Тречаника

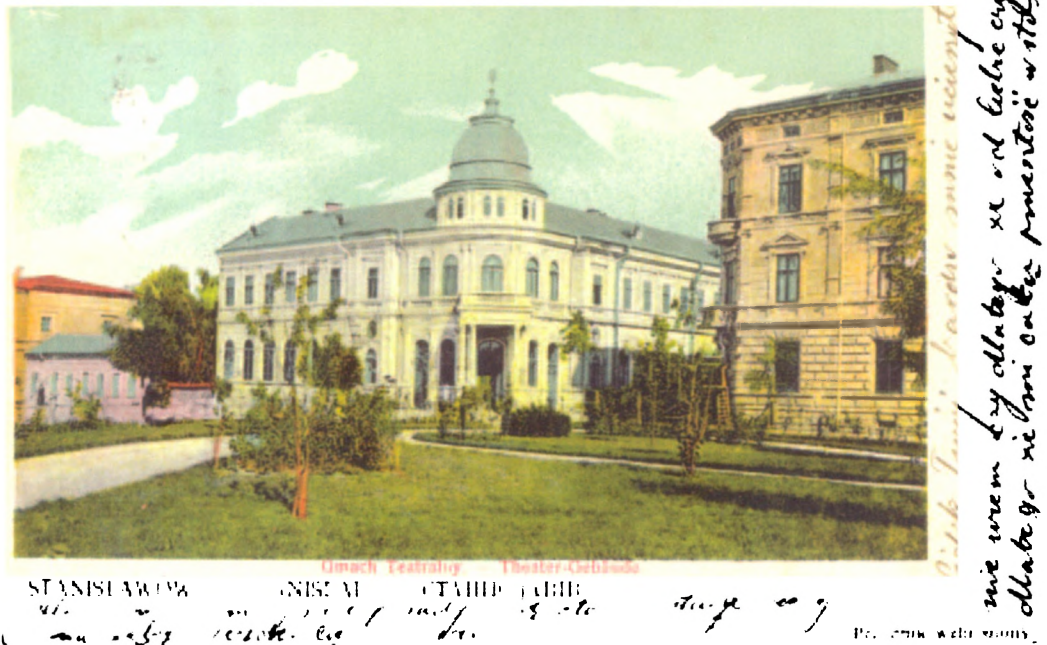

*Гурміте корбає діває пероє і ілау
І іілує. рордром, К' Керстоє.*

Станиславівська Ратуша. 1904 рік

Площа Ринок

Будинок театру. Площа Адама Міцкевича

**Площа Падеревського
(тепер – майдан Андрея Шептицького)**

Латинський костел

Греко-католицька катедрa

Площа Франца Йосипа (тепер – Вічевий майдан)

Вулиця Сопіжинська (тепер – вул. Незалежності)

Вулиця Собеського (тепер – вул. Січових Стрільців)

Приміщення
польського «Сокола».
Площа Адама Міцкевича

Приміщення повітового суду
на вул. Білінського
(тепер – вул. Академіка Сахарова)

Княгинин-Колонія

*Вулиця 3 Мая
(тепер – вул. М. Грушевського)*

*Вулиця Баторего
(тепер – вул. Короля Данила)*

Вид на площу Адама Міцкевича

*Ресторан «Уніон»
на вул. Липовій, 1
(тепер – вул. Тараса Шевченка)*

*Міська пошта на вул. Собеського
(тепер – вул. Січових Стрільців)*

Зал для пань в кав'ярні «Едісон»

Вулиця Липова (тепер – вул. Тараса Шевченка)

Вулиця Липова (тепер – вул. Тараса Шевченка)

Українська гімназія

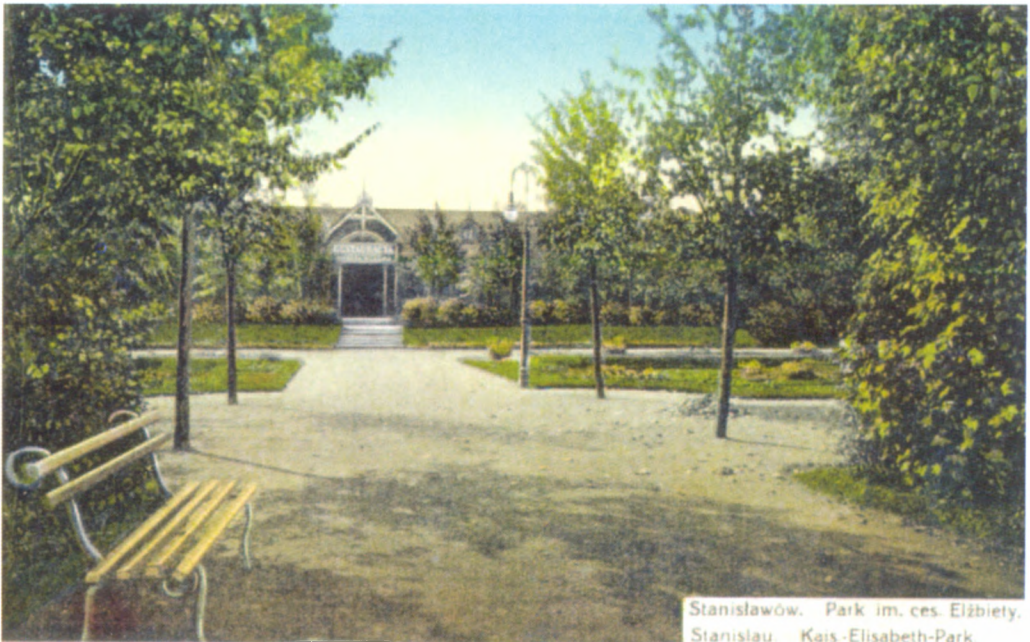
Духовна семінарія

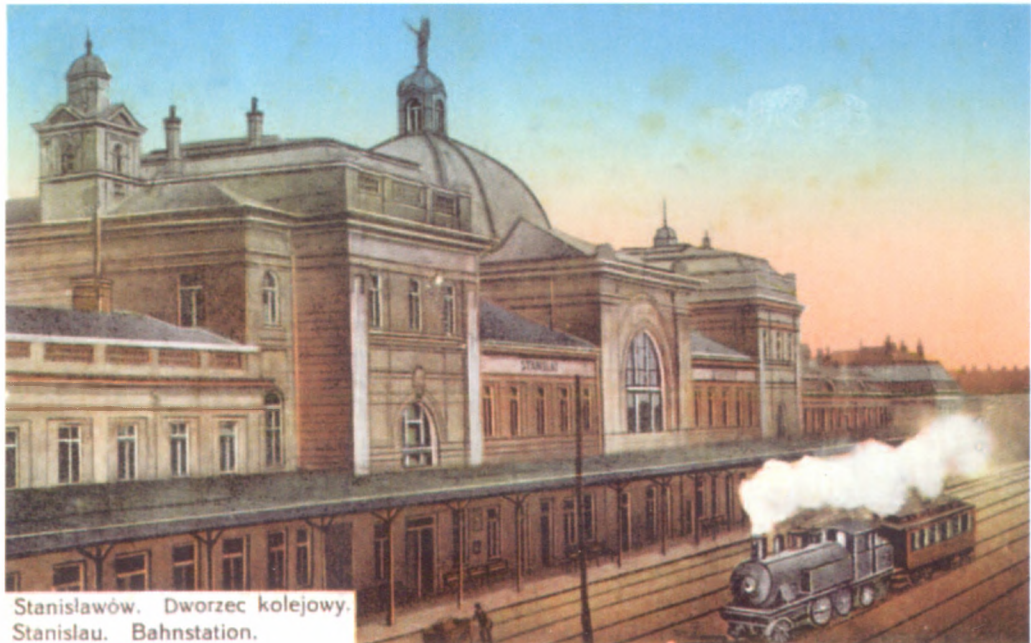
«Вілли в липах»

Міський парк

Станиславівський вокзал

Пам'ятники Станиславова

Пам'ятник Адаму Міцкевичу

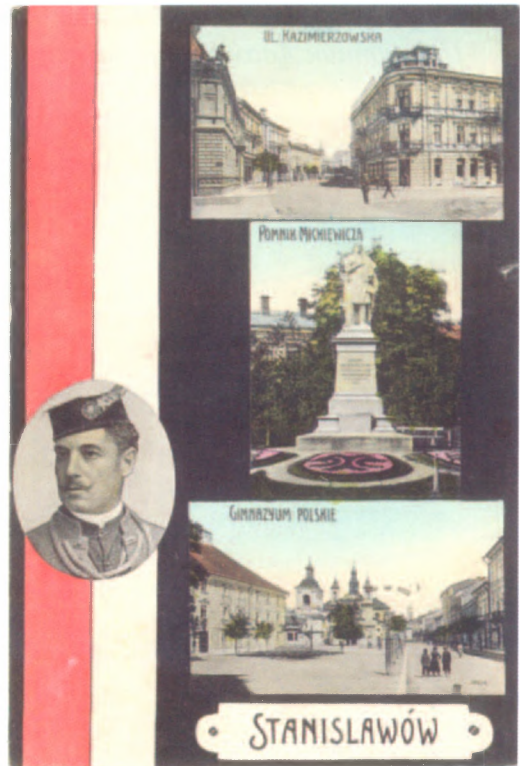

Пам'ятник учасникам
Грюнвальдської битви

Пам'ятник цісарю Францу Йосипу

Листівки з видами Станиславова

Сучасний Івано-Франківськ

*Художні фотографії
Тараса Яковина*

Вулиця Незалежності (стометрівка)

Вулиця Незалежності (стометрівка)

Центральний Фонтан міста

Фонтан біля готелю "Надія"

Парк відпочинку та вул. Т.Шевченка

Парк відпочинку ім. Т. Шевченка

Вулиця Валова

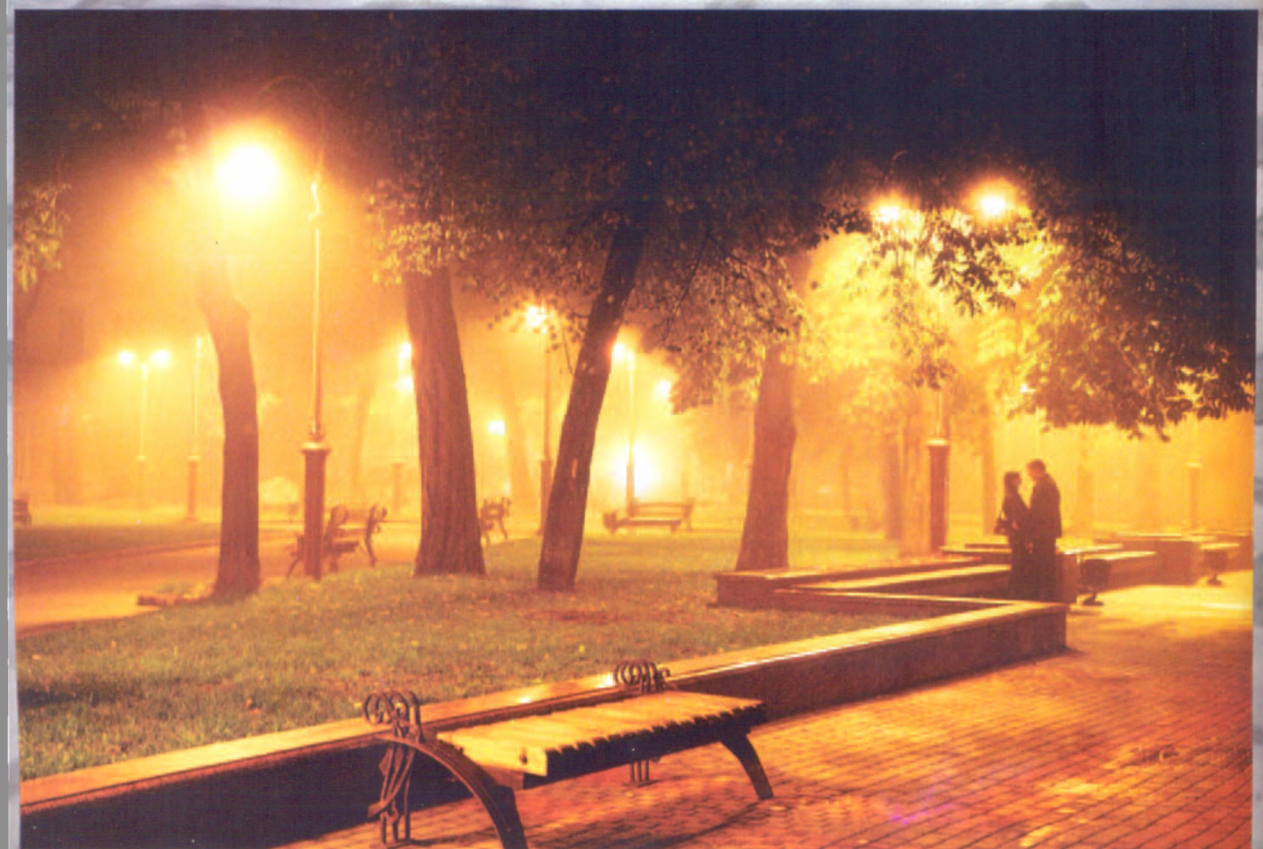

Вулиця Валова взимку

Івано-Франківськ вечірній

Новорічний Івано-Франківськ

Вулиця Січових Стрільців

Вулиця Тарнавського

Площа Адама Міцкевича

Вид з міської ратуші

Центральна частина міста

**Наталія ХРАБАТИН
Олег ГРЕЧАНИК
Тарас ЯКОВИН**

ІВАНО-ФРАНКІВСЬК У ПЛІНІ ЧАСУ

Дизайн обкладинки *Андрія Іваньо*
Комп'ютерна верстка *Ярослави Король*
Графіка та художнє оформлення *Анни Рибкіної*

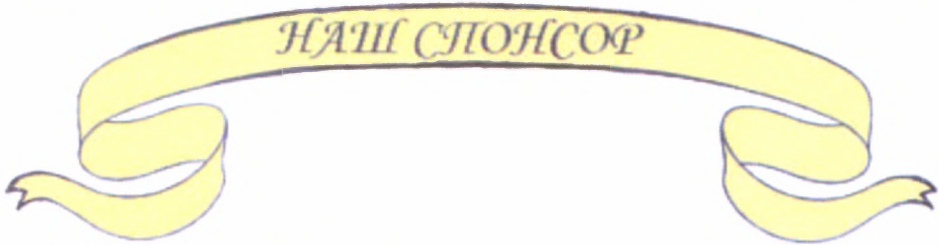
Підписано до друку 05.08.2013. Формат 70x100/16.
Папір офсетний. Друк офсетний.
Гарнітура «Таймс». Умовн. друк. арк. 8,45.
Тираж 1000 прим. Зам. 6035.

Видавництво «Місто НВ»
76000, м. Івано-Франківськ,
вул. Незалежності, 53,
тел.: (0342) 55-94-93.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ІФ № 9 від 02.02.2001.

Віддруковано: Друкарня «Місто НВ»
76000, м. Івано-Франківськ,
вул. Незалежності, 53.

**Прикарпатський
ДІМ
торговий**

Співпраця з нами - це Ваш успіх

м. Івано-Франківськ, вул. Ребета, 3,
торгово-виставковий зал: 52-24-29

ncercie
ty z oper"
Dob...
ze... ku

ta
"Eugeniusz Oniegin?"
Istawałowie

U... styczn
ber...
tar...

pow...
Cosi...

ale
si...

bei
w
nas

ie

pojde.
pomocci
ellatki

aby
drwa
ive

Niech Pan Bóg Cię ch

